

cupore

**Yhdysvaltojen kansallinen
taideindeksi – arvio poliittisen
ja analyttisen hyödyn näkökulmista**

Cupore
Sari Karttunen
2012

SISÄLTÖ

Artikkelin tausta ja tavoitteet	3
Taiteen edistämisyjärjestön mammuttihanke	4
Indeksin laskentamenetelmä ja esitystapa	5
Systeminen näkökulma taidealaan	6
Temaattiset osaindeksit: hylätty kokeilu	8
Indeksianalyysin päätulokset ja niistä johdetut politiikkalinjaukset	8
Indikaattoripaketin ansiot ja heikkoudet	10
Summaindikaattorin sumeus	11
Teoreettisen kehikon tarve	12
Aukot aineiston peitossa ja aikasarjoissa	14
Sulut ja ankkurit	15
Strateginen tiedonkeruu toimialan kehittämiseksi	17
Tarvitaanko Suomessa taideindeksiä?	18
Lähteet	21
LIITE: Luettelo taideindeksin osaindikaattoreista tuloskorttiulottuvuuksittain	23

Artikkelin tausta ja tavoitteet

Yhdysvalloissa julkaistiin tammikuussa 2010 kansallinen taideindeksi, National Arts Index, jonka avulla on tarkoitus mitata vuosittain taiteiden ja kulttuurin elinvoimaa. Indeksien ensimmäinen julkistus kattoi takautuvasti vuodet 1998–2008. Indeksillä sai mediassa laajaa huomiota, koska sen arvo oli kiihtyvässä laskussa (ks. esim. Trescott 2010). Vuoden 2008 indeksi oli pudonnut 98,4 pisteeseen oltuaan 102,6 pistettä vuonna 2007¹. Vuoden 2011 tammikuussa julkaistu päivitys antoi entistä lohduttomamman kuvan taidealan kamppailusta taantuman kourissa, kun vuoden 2009 pisteluku putosi 97,7:ään. Vuoden 2010 arvon ennustetaan laskevan yhä tästäkin.

Esittelen tässä artikkelissa Yhdysvaltojen kansallisen taideindeksin kehittämishanketta, josta on vastannut maan keskeisiin taiteen edistämisyhteistyöjärjestöihin kuuluva Americans for the Arts (jäljempänä ”AFA”). Tarkastelen taideindeksin laskentaan valittuja osaindikaattoreita ja pohdin niiden summana muodostuvan indeksin merkityssisältöä. Pyrin arvioimaan indeksin onnistuneisuutta suhteessa sille asetettuihin analyyttisiin ja poliittisiin päämääriin. Indeksien laatijoiden tavoitteena on ollut tiivistää taidealan kehitys viime kädessä yhteen numeroon, jota voidaan käyttää sekä taidealan sisäisessä suunnittelussa, seurannassa ja arvioinnissa että sen ulospäin suuntautuvassa lobbauksessa.

Näen AFAn indeksihankkeen taustalla tavoitteen mobilisoida yhdysvaltalaisista taide- ja kulttuurikenttää entistä yhtenäisemmäksi ja aktiivisemmaksi toimialaksi tai elinkeinohaaraksi. Ennen muuta pyritään edistämään alan taloudellista kilpailukykyä ja liiketoimintaedellytyksiä. Tätä tarkoitusta palvelee uskoakseni myös indeksityön keskeiseksi lähtökohdaksi omaksuttu ”systeminen” näkökulma ja siihen kytkeytyvä elinvoimaisuuden käsite. Artikkelin lopuksi pohdin suomalaisen taideindeksin tarpeellisuutta sekä tutkimuksellisesta että toimialan strategisen kehittämisen näkökulmasta. Ajatus koko kulttuurialan kattavasta ja sitä koskevan tiedon tiivistävästä indeksistä esitettiin vastikään opetus- ja kulttuuriministeriön (jäljempänä ”OKM”) asettamassa kulttuuripoliittikan indikaattorien kehittämishankkeessa (Opetusministeriö 2009b). Taloudellisesti painottunutta kulttuurialan mittaria, kulttuurin bruttoarvonlisäystä, on tuotettu Tilastokeskuksessa opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella jo vuodesta 2006 lähtien (Opetusministeriö 2006 ja 2008; www.tilastokeskus.fi).

Artikkeli kytkeytyy valtion taide- ja kulttuurihallinnossa meneillä olevaan indikaattorien kehittämishankkeeseen. Osallistuin Tilastokeskuksessa työskennellessäni vuosina 2008–2009 asiantuntijana edellä mainittuun OKM:n kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan osaston indikaattoriyhteyteen. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhteistyö Cuporessa toimiessani vuosina 2010–2011 olen ollut kehittämässä Suomen Kuntaliiton ja suurimpien kaupunkien kanssa kunnallisen kulttuuritoiminnan ydinindikaattoreita (Karttunen 2011b; ks. myös Saukkonen ja Herranen 2009). Kulttuuripoliittiset indikaattorit ja seuranta-järjestelmät kuuluvat Cuporen keskeisiin tehtäväalueisiin ulottuen teknis-metodologisesta kehittämis-työstä yhteiskunnallisten käyttöjen ja vaikutusten arviointiin². Käsillä oleva artikkeli on indikaattorikritiikin harjoitelma, jossa tavoitteena on ottaa oppia Yhdysvaltojen taideindeksihankkeesta; tästä johtuen tarkastelen indeksiä varsin seikkaperäisesti. Pohtiessani kotimaisen taideindeksin tarpeellisuutta sivuan artikkelin lopussa myös työnjakoa kulttuuripoliittisesti relevanttia tietoa tuottavien tahojen kesken (vrt. Karttunen 2011a).

1 Indeksien perusvuosi on 2003 (pisteluku 100).

2 Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämisyhteistyö (Cupore) perustettiin vuonna 2002 Jyväskylän yliopiston ja Suomen Kulttuurirahaston toimesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö oli yksi säätiön perustamisen aloitteentekijöistä ja vastaa osaltaan sen tutkimustoiminnan rahoittamisesta. Säätiö ylläpitää samannimistä tutkimuskeskusta, jonka tehtävänä on tuottaa ja välittää kulttuuripoliittisen päätöksenteon käyttöön korkeatasoista tutkimustietoa sekä edistää kulttuurikehityksen kannalta keskeisen tutkimus- ja asiantuntijatiedon syntyä tutkimushankkeiden ja koulutuksen kautta. (Ks. www.cupore.fi)

Taiteen edistämisjärjestön mammuttihanke

Taideindeksin teettänyt Americans for the Arts lukuisine paikallisosastoineen on Yhdysvaltojen merkittävin taiteiden edistämistä ajava järjestö. Se osallistuu aktiivisesti taidepoliittisten ohjelmien laadintaan ja tekee yhteistyötä julkisten viranomaisten, muiden taidealan järjestöjen ja yhteisöjen sekä yksityisten taiteen tukijoiden kanssa. AFA kasvattaa taiteiden näkyvyyttä amerikkalaisessa yhteiskunnassa järjestämällä taidetapahtumia ja tukikampanjoita, kuten vuotuisen taidelobbauspäivän Yhdysvaltain kongressissa (Arts Advocacy Day) sekä kansallisen taiteiden ja humanististen alojen kuukauden (National Arts and Humanities Month). Viimeksi mainittu ajoittuu aina lokakuuhun, ja sen kohokohtana jaetaan kansallinen taidepalkinto (National Arts Award).

Taideindeksi lanseerattiin vuonna 2010 osana AFA-järjestön mittavaa 50-vuotisjuhlintaa³. Järjestön toimitusjohtaja Robert L. Lynch (2010, i) näkee indeksin sekä politiikan ja päätöksenteon apuvälineenä että keinona herättää keskustelua taiteiden arvosta yksilöille, yhteisöille ja kansakunnalle. Indeksinkin kautta on tavoitteena päästä puhumaan muiden sektorien edustajien kanssa ”yhteistä kieltä” (mas. ii). Lynchin mukaan tänä päivänä myös taiteet tarvitsevat eksaktia menetelmää, jolla arvioida edistystä ja yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Indeksinkin toivotaan johdattavan puhetta taiteesta hallittuun, tietopohjaiseen suuntaan Yhdysvaltojen taide-elämälle tyypillisten tunnepohjaisten kiistojen sijaan. Taantumasta huolimatta Lynch ei pidä tilannetta epäsuotuisana pohdinnalle taiteen rahoittamisesta. Järjestökentän toimijana hän toivoo, että huomiota kiinnitettäisiin erityisesti voittoon tavoittelemattomaan sektoriin, joka on kasvanut viime aikoina nopeasti mutta joka on hänen mukaansa juuttunut puoli vuosisataa vanhoihin rahoitusmalleihin. (Mp.)

Taideindeksin kehittäminen on ollut poikkeuksellisen mittava hanke. Kyseessä on yksi laajimmista tiedonkeruista, joita Yhdysvalloissa on koskaan toteutettu taide- ja kulttuurialalla. Kehittämishanke ennen indeksin ensimmäisen version julkistamista kesti neljä ja puoli vuotta, ja sitä rahoittivat useat yksityiset säätiöt, muiden muassa Rockefeller Foundation. Indeksinkin kehittämisestä ovat vastanneet Roland J. Kushner ja Randy Cohen; Kushner on useissa taide- ja kulttuurilaitoksissa sekä -hankkeissa kokemusta hankkinut liiketaloustieteen apulaisprofessori ja Cohen puolestaan AFAn tutkimusjohtaja.

Taideindeksin ensimmäisen laitoksen ilmestymisen jälkeen hanketta on jatkettu kolmeen toisiaan täydentävään suuntaan. Ensinnäkin indeksitiedot on tarkoitettu päivittämään vuosittain ja julkistaa kansallisen taiteiden ja humanististen alojen kuukauden aikana. Indeksinkin toinen editio, *National Arts Index 2010*⁴, valmistui muutaman kuukauden suunnitellusta aikataulusta myöhässä tammikuussa 2011. Kyseessä ei ollut kuitenkaan pelkästään tietojen päivitys, vaan myös indeksin metodologiaa oli kehitetty monilta osin. Toiseksi tekeillä on aluetason sovellus, jota pilotoidaan eri puolilla Yhdysvaltoja vuoden 2011 aikana; laajemmin se otetaan käyttöön vuonna 2012. Kolmantena kehittämiskohteena ovat taidealakohtaiset alaindeksit. Vuoden 2011 aikana luvataan julkaista lisäksi sektorianalyysit taidekoulutuksesta, taidealan voittoon tavoittelemattomista organisaatioista sekä yritystoiminnasta (NAI 2010, 110). Kaiken aikaa etsitään myös mahdollisuuksia tehdä vertailuja muiden maiden kanssa.

3 Nykymuotoinen AFA syntyi vuonna 1996, kun National Assembly of Local Arts Agencies ja American Council for the Arts yhdistyivät. Vuonna 2005 kokonaisuuteen liittyi vielä Arts & Business Council of New York.

4 Käytän tästä jatkossa lyhennettä NAI 2010; ensimmäinen editio on vastaavasti NAI 2009.

Indeksin laskentamenetelmä ja esitystapa

Kushner ja Cohen (NAI 2010, 108) toteavat, että heidän tavoitteenaan on ollut tehdä indeksistä yhteenveto parhaasta tarjolla olevasta taidetta ja kulttuuria koskevasta aineistosta. Sitä on kerätty laajalti julkisen hallinnon rekistereistä ja tutkimuslaitoksilta sekä taidealan järjestöiltä ja yrityksiltä. Joitakin indikaattoreita on rakennettu yhdistämällä tietoja useista eri lähteistä. Kertynyttä aineistoa on valikoitu käyttämällä kahdeksaa kriteeriä (mp.):

- 1) se mittaa jotain taide- ja kulttuuritoiminnan olennaista piirrettä,
- 2) se on saatavilla koko valtakunnan tasolla,
- 3) sitä tuotetaan vuosittain ja sen keruusta vastaa hyvämaineinen taho,
- 4) sitä on saatavilla vähintään vuosilta 2003–2007⁵,
- 5) siihen sisältyvät muuttujat ovat suhteasteikollisia,
- 6) se on tuotettu tilastollisesti pätevästi ja luotettavasti,
- 7) sitä voidaan olettaa tuotettavaksi myös tulevana vuosina ja
- 8) sen hankintakustannukset pysyvät hankebudjetille asetetuissa rajoissa.

Vuoden 2009 indeksiä tehtäessä karsinnan läpäisi 76 indikaattoria. Vuoden 2010 laskentaan hyväksyttiin viisi uutta indikaattoria, jolloin lukumäärä nousi 81:een. Indeksin laatijat halusivat periaatteessa pitää kaikki kriteerit täyttävät indikaattorit mukana kokonaisuudessa, koska he arvioivat jokaisen niistä merkittäväksi jollekin kohderyhmälle. Ylipäänsä taidetoimintaa kuvattaessa heidän näkemyksensä mukaan ”enemmän on parempi”. Kaikkia indeksiin sisällytettyjä komponentteja heidän mukaansa tarvitaan, jotta taide ja kulttuuri säilyisivät elinvoimaisina, mikä on mittauksen perimmäinen kohde. (NAI 2009, 110.)

Tutkijoiden esittämät kahdeksan valintakriteeriä ovat indikaattorityölle ominaisia. Tietojen relevanssi ja luotettavuus ovat kaiken tutkimuksen ja tilastoinnin perusedellytyksiä. Tietojen saatavuus tulevaisuudessa on varmistettava, sillä indikaattorikokoelmat on tarkoitettu pitkäaikaiseen käyttöön. Taloudellisuus tietojen hankinnassa ja käsittelyssä on normaali vaatimus, jonka merkitys korostuu, kun kyse on resurssien sitomisesta myös tulevaisuudessa. Tietojen tiheät päivitysvälit ja nopea saatavuus puolestaan selittyvät siitä, että indikaattoreita on tarkoitus käyttää toiminnan suunnitteluun, seurantaan, arviointiin ja ennakkointiin. AFAn kaltaisen lobbausjärjestön tapauksessa keskeistä on pyrkimys vaikuttaa seuraavaa vuotta koskeviin rahoituspäätöksiin. Ajantasaisuuden suhteen taideindeksihankkeessa on kuitenkin jouduttu tekemään joitakin myönnytyksiä, sillä osa korvaamattomiksi katsotuista tiedoista on saatavilla vasta parin vuoden kuluttua viiteajankohdasta; Census Bureau (väestönlaskentaviraston) tuottamien työllisyys- ja palkkakustannustietojen tapauksessa viive on tätäkin pidempi (NAI 2009, 113).

Taideindeksin laadinnassa on käytetty mallina laajalti tunnettuja summaindikaattorityyppisiä politiikka-indeksejä sekä Yhdysvalloista että muista maista. Samoin on hyödynnetty kansainvälisten järjestöjen, kuten UNESCO:n ja OECD:n, indikaattorijärjestelmiä. Taidealan osalta on nojattu ennen muuta IFACCAn (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies), kansallisten taiteen rahoittajaelinten kansainvälisen verkoston, viimeaikaiseen indikaattorityöhön. (NAI 2009, 107.) IFACCA julkaisi vuonna 2005 kansainvälisesti laajalle levinneen perusselvityksen ”Statistical Indicators for Arts Policy” (ks. myös Madden 2005). Sitä on käytetty Suomessakin kulttuuripoliittisten indikaattorien kehittämistyössä (Opetusministeriö 2009b; Karttunen 2011b).

Taideindeksin arvo lasketaan yksinkertaisesti osaindikaattorien aritmeettisena keskiarvona, sillä tutkijat eivät katsoneet voivansa osoittaa pätevää teoriaa, jonka pohjalta voitaisiin päättää, mitkä asiat ovat muita tärkeämpiä taiteen elinvoiman kannalta (NAI 2009, 110). Kaikki osaindikaattorit on indeksoitu vertailujen helpottamiseksi vuoteen 2003 (=100). Taideindeksin ensimmäisessä laitoksessa myös rahamäärät oli

5 Toisessa editiossa vastaavasti vuosilta 2003–2008.

muutettu vuoden 2003 arvoon, mutta toisessa editiossa mittapuuksi oli päätetty ottaa tuorein vuosi, jolta kaikki osaindikaattorit olivat saatavilla (2008). Näin suuruusluokan mieltäminen on lukijoille helpompaa.

Indeksiraporttiin on tehty jokaisesta yksittäisestä indikaattorista yhden sivun katsaus, jossa esitellään mittarin kuvaustavoitetta ja lähdeaineistoa sekä luonnehditaan 1990-luvun lopun jälkeen tapahtunutta kehitystä tiiviin tekstin, absoluuttiset ja indeksoidut arvot sisältävän taulukon sekä kuvion avulla. Useat osaindikaattorit on rakennettu niin, että trendejä nostetaan esiin suhteellistamisen avulla, esimerkiksi kulttuuriosallistumista koskevat tiedot esitetään paitsi henkilömäärinä myös väestöosuuksina, jolloin otetaan huomioon Yhdysvaltojen väestön kasvu tarkastelujakson aikana (13 % vuosien 1998 ja 2008 välillä) (NAI 2009, 3). Taiteen saamaa rahoitusta ei myöskään verrata pelkästään aikaisempien vuosien tilanteeseen vaan lisäksi otetaan huomioon kaikille aloille yhteensä jaossa ollut dollarimäärä.

Ensimmäisessä editiossa taideindeksiä luonnehdittiin menetelmältään joustavaksi siinä mielessä, että siihen voidaan lisätä uusia osaindikaattoreita, jos kriteerit täyttävää aineistoa löytyy (NAI 2009, 112). Toiseen editioon olikin, kuten todettua, lisätty jo viisi indikaattoria. Indeksien laadinnassa on myös pyritty mahdollisimman suureen läpinäkyvyyteen ja aineistoa tarjotaan osallistumistalouden hengessä muiden tutkijoiden ja analyytikoiden käyttöön esimerkiksi painokertoimien määrittämiseksi (NAI 2009, 110). Muiden tutkijoiden toivotaan innostuvan kehittämään aineistolle myös vaihtoehtoisia analyysimalleja (mts. 115).

Systeeminen näkökulma taidealaan

National Arts Index pyrkii mittaamaan taiteen ja kulttuurin elinvoimaa ("vitality"). Käsite on ollut viime vuosina laajasti käytössä kansainvälisessä indikaattori- ja arviointikeskustelussa (ks. esim. Allaire 2007; Jackson ym. 2006; Mercer 2002; Tepper 2008). Siihen kytketään usein terveyden käsite, niin kuin tehdään myös Arts Index -raportissa (esim. NAI 2010, 1). Kyse ei ole vain taiteista vaan koko yhteiskunnasta, sillä lähtöoletuksen mukaan taiteet ovat terveen yhteiskunnan olennainen osatekijä. Taiteiden uskotaan tuottavan niin yksittäisiä yksilöitä ja yhteisöjä kuin koko yhteiskuntaakin hyödyttäviä asioita: kauneutta, luovuutta, ilmaisukykyä, identiteettiä, innovaatioita, kollektiivista muistia, hyvinvointia sekä useilla sektoreilla käyttökelpoisia taitoja ja tekniikoita sekä sosiaalista pääomaa (NAI 2009, 2).

Elinvoima-metafora esittää taiteen ja kulttuurin organisaationa, jonka osasten täytyy olla kunnossa, jotta kokonaisuus toimisi. Indeksiraportissa korostetaan "systeemistä" näkökulmaa taiteeseen (NAI 2009, 105). Taidetta ei silti hahmoteta yhdeksi, yhtenäiseksi toimialaksi ("industry") vaan se nähdään useista toisistaan riippuvaisista toiminnoista ja osa-alueista muodostuvana järjestelmänä (mts. 3). Raportissa puhutaan "taiteen ekologiasta", millä korostetaan taidealojen suhteita paitsi toisiinsa myös laajempaan toimintaympäristöönsä (mts. 15). Tarjontaa ja kysyntää samoin kuin julkista rahoitusta tulee Kushnerin ja Cohenin mukaan tarkastella yhtä aikaa, jotta kehityssuuntia voidaan ennakoida (mts. 105). Tutkijat huomauttavat, että koska kyse ei ole yhtenäisestä kokonaisuudesta, tiettyinä ajankohtana osa taidealoista saattaa voimistua ja osa heikentyä, esimerkiksi elokuva-alalla on heidän mukaansa menneet historiallisesti hyvin talouden taantuessa (mts. 4).

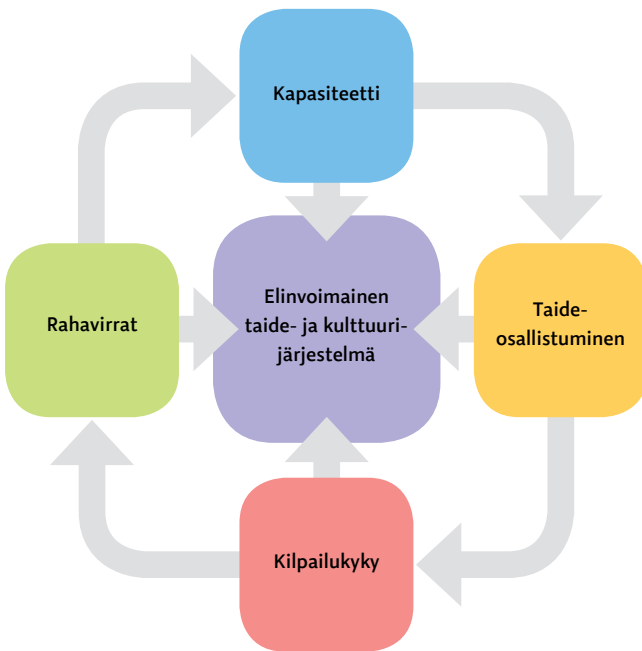
Systeemistä näkökulmaa taideindeksissä on vahvistettu Robert Kaplanin ja David Nortonin (1996) kehittämän Balanced Score Card -mittariston eli "tasapainotetun tuloskortin" avulla. BSC on kehitetty alun perin yritysten suorituskyvyn mittaristoksi, joka ottaa huomioon paitsi taloudelliset myös ei-taloudelliset seikat. Karsinnan läpäisseet 76 (sittemmin 81) osaindikaattoria on jaettu BSC-mallin mukaisesti neljään ulottuvuuteen, joiden ymmärretään edustavan eri funktioita taide- ja kulttuurijärjestelmässä (NAI 2009, 109)⁶. Nämä ulottuvuudet ovat 1) rahavirrat, 2) kapasiteetti, 3) osallistuminen ja 4) kilpailukyky.

6 BSC-mittarit on kehitetty alun perin suuntaamaan ja parantamaan yritysten suorituksia tärkeimmiksi katsotuilla ulottuvuuksilla. Niitä kutsutaan näkökulmiksi ("perspectives") ja niitä on neljä: taloudellinen näkökulma, asiakasnäkökulma, sisäisten prosessien näkökulma sekä oppimis- ja kasvunäkökulma.

BSC-mallia noudattaen kukin indikaattori on sijoitettu vain yhdelle neljästä ulottuvuudesta ja kullekin niistä on pyritty sijoittamaan tasapainotavoitteen toteuttamiseksi yhtä monta indikaattoria. (Mp.)

Rahavirrat-ulottuvuus sisältää sellaisia osaindikaattoreita kuin yksityinen ja julkinen tuki taidelaitoksille, taiteilijoiden tulot sekä taidealan yritysten liikevaihto ja voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden tase (yhteensä 17 osaindikaattoria vuoden 2009 editiossa). Kapasiteettiin (14 indikaattoria) on laskettu instituutioiden, pääoman ja työvoiman määriä sekä taide- ja kulttuurialan palkkakustannuksia. Jaottelun ideana on, että kapasiteetti ja infrastruktuuri muuntavat rahavirtoja taidetoiminnoiksi. Taideosallistumisen ulottuvuus mittaa toimintojen kulutusta, joka voi tapahtua hyödykkeiden, palveluiden tai elämysten muodossa (23 indikaattoria). Kilpailukyvyllä tarkoitetaan taiteiden asemaa suhteessa muihin yhteiskunnan osa-alueisiin markkinaosuuksina tai taloudellisina vaikutuksina mitattuna (27 indikaattoria). (NAI 2009, 15.) (Ks. luettelo osaindikaattoreista tulokorttiulottuvuuksittain liitteessä 1.)

Yksittäiset taiteen elinvoimaa kuvaavat indikaattorit on sijoitettu BSC-mallin avulla systeemiseen suhteeseen keskenään; mallin ideana on nivoa osaindikaattorit komponenteiksi taidejärjestelmään (NAI 2009, 15). ”Taiteen ja kulttuurin tasapainotettu tulokortti” luonnehditaan kuvailevaksi malliksi (mts. 15). Tulokorttiulottuvuuksien väliset systeemiset suhteet ja vaikutukset taide- ja kulttuurijärjestelmän elinvoimaan esitetään kaavion avulla seuraavasti (kuvio 1):

Kuvio 1. Taiteen ja kulttuurin tasapainotettu tulokortti (NAI 2009, 16; NAI 2010, 14)

BSC-mallin tasapainoidean mukaan jokaisen neljän ulottuvuuden paino taidealan kokonaisindeksin laskennassa tulisi olla yhtä suuri, siis 25 prosenttia. Koska indikaattorien määrä ulottuvuuksilla kaikesta huolimatta vaihtelee jonkin verran, tutkijat ovat kehittäneet ratkaisun, jossa yksittäisen osaindikaattorin kerroin taideindeksiä laskettaessa riippuu siitä, millä ulottuvuudella se sijaitsee ja montako osa-indikaattoria tälle ulottuvuudelle on sijoitettu. Indeksien toisessa editiossa, joka sisältää 81 indikaattoria, kukin 17 rahavirtaindikaattorista määrää noin 1,5 prosenttia (= 25/17) kokonaisuuden arvosta. Kunkin yksittäisen kapasiteetti-indikaattorin osuus on 1,8 prosenttia, osallistumisindikaattorin 1,1 prosenttia ja kilpailukykyindikaattorin 0,9 prosenttia. Kerroin on sitä suurempi, mitä vähemmän indikaattoreita ulottuvuudelle on sijoitettu. (NAI 2010, 118.)

Temaattiset osaindeksit: hylätty kokeilu

Ensimmäisessä taideindeksissä indikaattoriaineistosta oli koostettu neljän tulokorttiulottuvuuden ohella tiettyjä teemoja tai sektoreita tarkastelevia osaindeksejä. Niitä oli rakennettu kaikkiaan kuudelle alueelle: työvoima, luovuus, taidekoulutus, voittoa tavoittelematon sektori, taidealan yritystoiminta sekä taiteiden saama taloudellinen ja organisatorinen tuki. Teknisesti osaindeksit oli toteutettu siten, että muiden kuin kyseiseen mittariin valittujen indikaattorien painot oli muutettu nolliksi. Toisin kuin BSC-pohjaisessa pääulottuvuusjaottelussa, sama osaindikaattori saattoi olla mukana useissa eri temaattisissa tarkasteluissa. (NAI 2009, 112.)

Indeksin laatijat olivat itse erityisen tyytyväisiä taide- ja kulttuurialan työvoimaa tarkastelemaan osa-indeksiin, jota he pitivät suorastaan yhtenä koko tuotoksensa suurimmista vahvuuksista (NAI 2009, 113). Työvoimamittariin sisältyi 11 osaindikaattoria: taideammatin harjoittajien lukumäärä ja työvoiman määrä taide- ja kulttuuritoimialoilla (molemmista myös työvoimaosuudet), työvoima luovilla aloilla, itsenäisesti työskentelevien taiteilijoiden, kirjailijoiden ja esiintyjien lukumäärä, vapaaehtoistyö taidealalla, ansiot taideammateissa, palkkakustannukset taide- ja kulttuuritoimialoilla (myös osuus kaikkien toimialojen yhteenlasketuista palkoista) sekä taiteilijoiden ammattijärjestöjen jäsenmäärät.

Taiteiden innovatiivisuutta tai ”luovuutta” mitattiin vuoden 2009 indeksiraportissa kahdeksan osa-indikaattorin kautta. Niihin kuuluivat muiden muassa taiteilijoiden lukumäärä, yksittäisten kansalaisten luovat taideharrastukset, tekijänoikeushakemukset, kuvataiteen ja esittävän taiteen tutkinnot sekä uudet teokset (ensi-illat) teattereissa, orkestereissa, oopperassa, Broadwayllä sekä elokuva-alalla (NAI 2009, 129). Luovuus oli yksi niistä harvoista mittareista, jotka tuottivat tutkijoita yllättäneen tuloksen (muut mittarit nimittäin pääasiassa todensivat alan toimijoiden ja asiantuntijoiden näppituntumaa): sen pisteluku kasvoi vuosien 1998 ja 2007 välillä 92,0:sta 107,5:een (mts. 9). Vuoden 2010 indeksiraportista luovuusmittari oli muiden osaindeksien lailla poistettu. Luopumista temaattisista osa-indekseistä ei kommentoida raportissa millään tavoin.

Indeksianalyysin päätulokset ja niistä johdetut politiikkalinjaukset

Taideindeksiraportti alkaa aina tiivistelmällä päätuloksista. Vuoden 2009 raportissa se sisälsi kymmenen ja vuoden 2010 raportissa seitsemän kohtaa (ks. asetelma 1).

Asetelma 1. Indeksianalyysin päätulokset vuosina 2009 ja 2010

NAI 2009	NAI 2010
1) taiteet seuraavat suhdannevaihteluita,	1) taiteet seuraavat suhdannevaihteluita,
2) taiteilijoiden ja taideorganisaatioiden määrä kasvaa jatkuvasti,	2) taiteiden kohtalo vaikuttaa lukuisiin ihmisiin (järjestöt, yritykset, työvoima, kuluttajat),
3) yleisön tavat osallistua taiteisiin moninaistuvat,	3) taiteet kamppailevat kuluttajien huomiosta,
4) vallitseva taiteen tukimalli on vaikeuksissa: taide menettää osuuttaan filantrooppisesta tuesta,	4) voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden ja yritysten määrä kasvaa taidealalla,
5) työvoima taidealoilla kasvaa jatkuvasti,	5) voittoa tavoittelemattomat taideorganisaatiot pärjäävät heikosti taloudellisesti,
6) voittoa tavoittelemattomien taideorganisaatioiden määrä kasvaa mutta osa niistä ei saa talouttaan tasapainoon,	6) taide menettää osuuttaan filantrooppisesta tuesta ja
7) taideorganisaatiot tuottavat jatkuvasti uusia teoksia ja myös entistä suurempi osa amerikkalaisista tekee itse taidetta,	7) taidekoulutuksen kysyntä kasvaa (mts. 8–9).
8) taidekoulutuksen kysyntä kasvaa,	
9) taidealan yritysten määrä kasvaa mutta niiden taloudellinen menestys on poukkoilevaa ja	
10) taidealan kyky kilpailla resursseista ja investoinneista muiden sektorien kanssa heikkenee (mts. 4–12).	

Päätulosten lukumäärän supistuminen vuosien 2009 ja 2010 raporttien välillä selittyy siitä, että jälkimmäisessä tarkastellaan omina kokonaisuuksinaan yleisön taideosallistumisen kehityssuuntia sekä merkittävimpiä edeltäneen vuoden aikana tapahtuneita muutoksia. Yleisön käyttäytymisestä todetaan, että perinteisissä taidelaitoksissa käyminen harvinaistuu mutta musiikin soittaminen ja muu itse tekeminen yleistyvät. Samoin vapaaehtoistoiminta taiteen alueella enenee. Toisena pitkän linjan trendinä kulttuurin alueella mainitaan teknologisen kehityksen vaikutukset. Tätä ilmiötä tutkijat pitävät kaksijakoisena, koska uusi teknologia yhtäältä mahdollistaa uudenlaisia taiteen tekemisen, jakamisen ja vastaanottamisen tapoja ja muotoja mutta toisaalta se on johtanut esimerkiksi perinteisten levykauppojen nopeaan katoamiseen markkinoilta (niiden lukumäärä on puoliintunut Yhdysvalloissa viimeisten viiden vuoden aikana). (NAI 2010, 9–10.)

Vaikka varsinaiset temaattiset osaindeksit on jätetty pois vuoden 2010 raportista, taide- ja kulttuurialan työvoiman kehitys nostetaan päätulosten tiivistelmässä erikseen esiin. Työvoima taidealalla oli kasvussa, joskin sen osuus koko työvoimasta pysyi osapuulle entisellään. Taidealan ansiot olivat vuoden 2009 indeksin mukaan hiukan parantuneet. (NAI 2010, 9–10.) Aiemmassa raportissa tutkijat olivat huolestuneita siitä, kuinka talouskriisi tulee vaikuttamaan työllisyyteen ja palkkatasoon taideoilla (NAI 2009, 8). Tuoreen aineiston perusteella tilanne ei näytä aivan niin huonolta kuin ennustettiin. Tyytyväisyyden aiheutta tutkijat löysivät myös siitä, että ulkomaisia turisteja kävi entistä vilkkaammin kulttuurikohteissa ja tilaisuuksissa (NAI 2010, 10).

Taideorganisaatiot tuottivat runsaasti uusia teoksia sekä vuonna 2008 että vuonna 2009. Vaikka ensi-iltaesitysten ja -elokuvien määrä väheni hieman tällä välin, se oli yhä 14 prosenttia korkeampi kuin vuonna 2005. Liittovaltion tuki taiteille kasvoi dollareissa mitattuna 2000-luvulla mutta taiteiden suhteellinen osuus kokonaistuesta laski (0,36 prosenttiin). Valtio- ja paikallistason taiderahoitus supistui taantuman aikana 10 prosentin vuositahtia. Julkista tukea koskevissa luvuissa ei näy taiteiden muista budjettiluokista saamaa rahoitusta (esim. armeijan mittavat musiikkipalvelut) eikä sen kehityksestä viime vuosina ole tietoa. (NAI 2010, 10.)

Päätulosten tiivistelmän ohella indeksiraportin alussa esitetään tulokorttiulottuvuudet muodostavien osaindeksien kehitys ”mittaritaulujen” nelikenttänä, joka havainnollistaa visuaalisesti, millä ulottuvuudella taiteet ovat tarkasteluajanjaksona menestyneet ja missä niillä on ollut ongelmia (NAI 2009, 16; NAI 2011, 15). Karkeasti luonnehtien taiteeseen ohjautuvat rahavirrat kasvoivat Yhdysvalloissa nopeasti vuoteen 2001, sitten alkoi vuoteen 2004 jatkuva lasku, mitä seurasi maltillinen nousu vuoteen 2007 saakka. Uusi putoaminen alkoi vuonna 2008, ja vuoden 2009 osalta voidaan puhua jo romahduksesta. Kapasiteetti taidealalla – siis esimerkiksi työvoiman ja organisaatioiden määrä – on sen sijaan kasvanut yhtäjaksoisesti vuodesta 1998 lähtien. Taideosallistuminen supistui jonkin verran 2000-luvun alkuvuosina mutta on sittemmin noussut hieman aikaisempaa tasoa korkeammalle. Taiteiden kilpailukyky taas on heikentynyt merkittävästi sitten 1990-luvun lopun. (NAI 2009, 16; NAI 2010; 15.)

Americans for the Arts järjestön toimitusjohtaja Robert Lynch (2009, i) esittää indeksianalyysin pohjalta taidealan keskeisimmäksi tulevaisuuden haasteeksi rakentaa lisää kysyntää. Ongelmana on tiiviisti esitettynä se, että tarjonta on taidealalla viime vuosina kasvanut mutta kysyntä ei ole kyennyt seuraamaan perässä. Rahoituksen lisääminen ei Lynchin mukaan riitä ratkaisuksi taidelaitosten yleisömäärien laskuun tai taiteen markkinaosuuden supistumiseen vaan pitemmällä tähtäimellä ainoa lääke on sitouttaa kansalaiset entistä vahvemmin kulttuuriosallistumiseen. Taidelaitoksia hän kehottaa ottamaan yleisön entistä laajemmin huomioon, kun ne suunnittelevat ohjelmistoaan. (Mas. ii.)

Lynch (2009, ii) kaipaa uusia malleja julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyölle, jotta taide pärjäisi paremmin kilpailussa markkinaosuuksista. Taidealalle pitäisi hänen mielestään myös saada voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden rinnalle varsinaisia liikeyrityksiä (mp.). Taideorganisaatioiden

lukumäärä on hänen arvionsa mukaan kasvanut viime vuosina huolestuttavasti suhteessa niiden taloudelliseen menestykseen. Vuosina 2003–2008 taidealalle perustettiin uusi organisaatio keskimäärin joka kolmas tunti (NAI 2009, 8). Lynch ehdottaa selvitettäväksi, kohentaisiko tilannetta esimerkiksi hautomoiden perustaminen, tilojen ja palveluiden yhteiskäyttö tai olemassa olevien esityspaikkojen ja muiden tilojen entistä tehokkaampi hyödyntäminen (mp.). Vuonna 2011 ilmestyneessä indeksiraportissa tilanteen tervehdyttämiseksi tehdään jopa niin radikaali ehdotus, että julkista tukea olisi taidealalla mahdollista kohdentaa siihen, että heikoissa kantimissa olevat organisaatiot voisivat kuolla kunniallisesti (”die with dignity”)(NAI 2010, 11).

Indikaattoripaketin ansiot ja heikkoudet

Kun Americans for the Artsin indeksihanke alkoi vuonna 2005, taiteesta ja kulttuurista oli Yhdysvalloissa tarjolla tilasto- ja indikaattoritietoa mutta se oli suurelta osin hajanaista eikä sitä päivitetty jatkuvasti. Useimmat saatavilla olleista tiedoista eivät myöskään kattaneet koko maata. Tästä katsannosta AFAn hanketta voi pitää merkittävänä läpimurtona, kuten Robert Lynch (2010, i) ensimmäisen raportin johdannossa sitä mainostaa. Hanketta luonnehtii kunnianhimoinen pyrkimys koota, tiivistää ja yhtenäistää laajaa ja monenkirjavaa aineistoa niin, että taidejärjestelmän tilasta voidaan laatia jatkuvasti ajantasaista meta-analyysia. Hankkeesta saatu esimaku voi parhaimmillaan johtaa muutoksiin taidealan instituutioiden tiedonkeruussa ja analyysissa. Aineistojen nostaminen julkiseen keskusteluun keskinäisine vertailuineen voi edistää paitsi harmonisointia myös luotettavuutta, ja jos hyvin käy, yksittäiset tiedontuottajat ryhtyvät kiinnittämään huomiota myös aineistojensa laaja-alaiseen relevanssiin eikä vain kykyyn palvella niiden omia intressejä.

Kuten edellä kuvasin, AFAn hankkeessa koottua aineistoa analysoidaan kolmella tasolla: 1) yksittäiset osaindikaattorit, joita oli ensimmäisessä editiossa 76 ja toisessa 81 kappaletta, 2) neljä tulokorttiulottuvuutta sekä 3) kokonaisindeksi. Ensimmäisessä indeksiraportissa tarkasteltiin lisäksi temaattisia osaindeksejä, joita oli kuusi kappaletta. Itselleni informatiivisinta antia olivat yksittäiset osaindikaattorit tulkintoineen, joskin joukkoa olisi mielestäni voinut harventaa roimasti. Indikaattorien esitystapa oli tiivis ja niin havainnollinen, että siitä voisi ottaa mallia vaikkapa kotimaisessa kulttuuritilastoinnissa haluttaessa osoittaa suuria kehityslinjoja. Pidän myös indikaattoreista muodostetuista temaattisista yhdistelmistä, osaindekseistä, jotka oli syytä mainitsematta jätetty pois toisesta editiosta. Esimerkiksi kulttuuri-työvoiman barometrityyppistä kuvausta kannattaisi kehittää edelleen tältä pohjalta. Ymmärrän kyllä, että osaindeksien esittämistä ei kannattanut jatkaa samaan tapaan kuin ensimmäisessä editiossa, sillä ne olivat tulokorttiulottuvuuksien rinnalla raportoituina omiaan sekoittamaan lukijaa.

AFAn tuotoksessa isoimmiksi ongelmiksi katson yksittäisten osaindikaattorien suuren lukumäärän sekä niiden summana muodostuvan kokonaisindeksin, jonka merkityssisältöä on vaikea hahmottaa. Raporteissa annetaan ymmärtää, että osaindikaattorien lukumäärä kasvaa AFAn indeksissä sitä mukaa, kun kriteerit täyttävää aineistoa löytyy. Lukumäärälle ei aseteta mitään kattoa eikä sellaisen tarpeesta edes puhuta. Tutkijat ovat epäilemättä oikeassa todetessaan, että jokainen osaindikaattori on tärkeä jollekin kohderyhmälle ja jokainen kuvattu ilmiö antaa oman panoksensa taidejärjestelmän hyvinvointiin. Komponenttien lukumäärää olisi silti syytä rajoittaa jo tiedonkeruun ja analyysin kustannusten vuoksi. Indikaattori-kokoelmia laadittaessa pyritään yleensä minimoimaan detaljien määrää, sillä tarkoituksena on piirtää summittaista kuvaa tarkasteltavana olevasta ilmiöstä. Tarkoitus ei ole kattaa kaikkia kiinnostuksen kohteena olevan ilmiön ulottuvuuksia vaan ainoastaan ne, jotka ovat olennaisia käyttötarkoituksen kannalta. Indikaattorien tavoitteena ei ole todenmukainen kuvaus ilmiöstä kaikissa detaljeissaan vaan ne ovat karkeita työvälineitä. Indikaattorien sopimuksenvaraiseen luonteeseen kuuluu myös, että ne edustavat – niistä luetaan – nimellisiarvoaan paljon laajempaa asiaa.

Taideindeksihankkeessa indikaattorien karsintaongelma palautuu kysymykseen relevanssista. Vaikuttaa siltä, että vielä ei ole riittävästi pohdittu sitä, mitä oikeastaan indeksin tavoitteena on kuvata, mihin sitä on tarkoitus käyttää ja mikä on tästä näkökulmasta merkityksellistä. Asiaa olisi auttanut se, jos jokaisen indikaattorin rooli kokonaisuudessa olisi jouduttu perustelevaan raportissa parilla kolmella lauseella. Relevanssia auki kirjoitettaessa muutama indikaattori olisi varmasti pudonnut kyydistä. Nyt asia jää tutkijoiden intuition varaan eikä täysin selviä lukijalle. Sama oikeutus pitäisi esittää myös jokaiselle uudelle indikaattoriehdokkaalle. Jäin ihmettelemään esimerkiksi sitä, että vuoden 2009 indeksiin oli tuotu uusi osaindikaattori täsmälleen samalla otsikolla kuin yksi aikaisemmista: ”taiteen osuus yritysten jakamasta tuesta” (indikaattorit 65 ja 66, ks. liite 1). Nämä kaksi indikaattoria kyllä perustuvat selkeästi eri aineistoihin, mutta raportissa ei perustella, miten ne poikkeavat näkökulmaltaan toisistaan ja miksi niitä molempia tarvitaan indeksikokonaisuudessa.

Summaindikaattorin sumeus

Kushnerin ja Cohenin toimeksiantona lienee ollut laatia nimenomaan summaindikaattori, eivätkä he kyseenalaista tätä ratkaisua raportissaan millään tavoin – Cohen sitä paitsi johtaa AFAn tutkimustoimintaa. Raportissa todetaan, että järjestö on toivonut saavansa taideindeksistä poliittisesti tehokkaan ja käyttökelpoisen työvälineen, jonka tunnettuus voisi olla jonain päivänä bruttokansantuotteen (BKT) tai Dow Jones -indeksin luokkaa (NAI 2009, 2). Yritys puristaa tieto yhteen numeroon on ollut viime aikoina suosittu kansainvälisessä indikaattorityössä, esimerkkinä vaikkapa Yhdistyneiden kansakuntien kehitysohjelman (UNDP) puitteissa laadittu inhimillisen kehityksen indeksi (HDI), jota voidaan käyttää poliittisen painostuksen välineenä. UNDP julkaisee indeksiarvot maittain vuosittaisessa inhimillisen kehityksen raportissaan (<http://hdr.undp.org>).

Osaindikaattorien tiedot yhteen numeroon tiivistävä taideindeksi sopii iskevyydessään juuri lobbauksen välineeksi. Sen sijaan rationaalisen päätöksenteon pohjaksi indeksi yksinään ei missään tapauksessa riitä, vaan tähän tarvittaisiin tietoa siitä, mistä arvon nousu tai lasku kulloinkin johtuu. Olettaisin, että indeksin päätehtävänä on toimia syöttinä median ja sitä myötä julkisten päätöksentekijöiden ja yksityisten rahoittajien suuntaan. Kaksi ensimmäistä julkistusta ovat herättäneet laajaa huomiota hälyttäessään taidejärjestelmän nopeasti heikkenevästä tilasta. Tässä mielessä taideindeksi on täyttänyt hyvin sille asetetut odotukset.

Analyttisesti taideindeksi ei ole yhtä kiistattomasti onnistunut kuin poliittisesti. Indeksia vaivaa summaindikaattorien yleisenä heikkoutena tunnettu vaikeaselkoisuus, joskin eri syistä kuin tavallisesti (vrt. esim. Saltelli 2007). Useat laajalti käytetyt summaindikaattorit, kuten edellä mainittu BKT, ovat metodisesti niin monimutkaisia, että ne eivät avaudu muille kuin asiantuntijoille. Näihin indekseihin uskotaan, koska ne perustuvat kansainvälisesti hyväksytyihin standardeihin ja koska niiden laskenta suoritetaan luotettavina pidetyissä instituutioissa, kuten kansallisissa tilastovirastoissa. AFAn indeksi on sen sijaan rakenteeltaan ja laskentamalliltaan varsin yksinkertainen. Siitä on nimenomaan pyritty tekemään menetelmältään läpinäkyvä ja kansantajuinen, jotta tulokset leviäisivät laajalti ja saisivat aikaan keskustelua eri yhteiskuntapiireissä. Laskentamenetelmän yksinkertaisuus kuitenkin arvioni mukaan kostonuu taideindeksissä analyttisen voiman ja selkeyden puutteena.

Summaindikaattorien yleisiin ongelmiin kuuluu myös se, että osaindikaattorien painokertoimille ei useinkaan löydetä objektiivisia perusteita vaan ne joudutaan määräämään enemmän tai vähemmän umpimähkäisesti tai subjektiivisesti (ks. Saltelli 2007, 68). Taideindeksin tapauksessa päätettiin pidättäytyä erityisten painokertoimien määräämisestä, jolloin kaikki osaindikaattorit saivat yhtäläisen painon. Jos indeksistä olisi haluttu vahvasti taide- ja kulttuuripoliittinen, kertoimia määrättäessä olisi voitu

nojautua AFAn tavoitteisiin, joista keskeisiä on luoda jokaiselle amerikkalaiselle mahdollisuus osallistua ja nauttia kaikista taidemuodoista. Taidepoliittisten tavoitteiden olisi tällöin pitänyt näkyä selkeästi myös valikoitaessa osaindikaattoreita, siis indeksin keskeisiä seurantakohteita. Tutkijoiden mukaan yhden-veroista pääsyä ei kuitenkaan voitu ottaa ihanteeksi rakennettaessa indeksin laskentamallia eikä ylipäättäen mitään tiettyä taiteen ja kulttuurin tilaa voitu määrätä optimaaliseksi (NAI 2009, 115).

Tosiasiassa taideindeksi kuitenkin sisältää painotuksia, joista osa on tietoisesti rakennettuja mutta osa syntyy erilaisten teknisten ja metodisten valintojen tuloksena. Ensinnäkin siitä huolimatta, että kullakin yksittäisellä indikaattorilla on indeksissä periaatteessa sama kerroin, tietyt teemat tai ulottuvuudet saavat lisää merkitystä, kun niitä kuvaavia osaindikaattoreita on joukossa runsaasti. Esimerkiksi työvoimateeman painottaminen indeksissä tällä tavoin on tutkijoilta tietoinen ratkaisu. Työvoimasta oli ensimmäisessä editiossa, kuten sanottua, myös erillinen toistakymmentä indikaattoria sisältävä osaindeksi. Toiseksi osaindikaattorien epätasaista jakoa neljän tulokorttiulottuvuuden kesken korjattiin määräämällä niille kertoimet sen perusteella, montako osaindikaattoria ulottuvuuteen sisältyy. Mitä vähemmän indikaattoreita ulottuvuudella on, sitä suurempi on yksittäisen indikaattorin painoarvo kokonaisindeksin laskennassa; vähiten indikaattoreita on kapasiteetin ja eniten kilpailukyvyyn ulottuvuudella. Näiden painotusten vaikutusta indeksin merkityssisältöön ei raportissa pohdita.

Kokonaisindeksin rakenteessa on nähdäkseni lisäksi tekninen vaje suhteessa kuvauksen tavoitteisiin, sillä osaindikaattorien aritmeettiseen keskiarvoon perustuva laskenta ei kykene ilmaisemaan neljän olennaiseksi katsotun tulokorttiulottuvuuden välistä tasapainoa tai sen puutetta. Tästä johtuen indeksi ei välttämättä hälytä – sen arvo ei laske merkittävästi – tilanteessa, jossa tarjonta kasvaa suhteettomasti kysyntään verrattuna. Tasapainon puuttuminen näkyy vasta tarkasteltaessa tulokorttiulottuvuuksia, eritoten havainnollisen kojetauluesityksen muodossa, ja viime kädessä yksittäisiä indikaattoreita.

Indeksien arvon nousu vuosina 1998–2001 johtui ensisijaisesti filantrooppisen tuen kasvusta, mikä johdatti tutkijat pohtimaan, olisiko mediaani ollut parempi valinta keskiluvuksi kuin aritmeettinen keskiarvo, koska tällöin yksittäisten osaindikaattorien äkillinen nousu tai lasku ei heijastuisi indeksin arvoon yhtä vahvasti (NAI 2009, 110.) Tätä vaihtoehtoa kannattaisi yhä pohtia siitä huolimatta, että osaindikaattorien mediaanin ja keskiarvon välinen ero tasoittui vuoden 2001 jälkeen, sillä mikään ei takaa kehityksen jatkuvan tulevaisuudessa samansuuntaisesti.

Teoreettisen kehikon tarve

Kokonaisindeksin mieltämistä omalla kohdallani vaikeuttaa eniten osaindikaattorien suuri määrä, toisessa editiossa jo yli 80 kappaletta. Vaikka indeksin laskentamenetelmä sinänsä on yksinkertainen, näin monen osasen summana muodostuvaa merkityskokonaisuutta on vaikea hallita ja hahmottaa. Kun komponentteja on näin runsaasti, koen haasteelliseksi arvioida, kuinka hyvin kuvauksen kohteen, taidejärjestelmän elinvoimaisuuden, operationalisoinnissa on onnistuttu. Missä määrin indikaattorijoukko kattaa tämän ilmiön ja sen kehityksen kuvaamisen kannalta olennaiset ulottuvuudet ja ovatko niiden keskinäiset painotukset oikeita? Antaako kokonaisuus jossain suhteessa puutteellisen tai harhaisen kuvan ilmiöstä?

Indeksikokonaisuuden hallitsemattomuus ja jäsentymättömyys johtuu nähdäkseni siitä, että taidejärjestelmää ja sen elinvoimaisuutta ei ole käsitteellistetty riittävästi, jotta voitaisiin selkeästi päättää, mikä on näiden ilmiöiden kuvauksen kannalta relevanttia, kun otetaan huomioon AFAn indeksille asettamat tavoitteet. Raportin perusteella indeksia laadittaessa ei ole käytetty hyväksi mitään teoriaa siitä, mikä taidejärjestelmä on, miten se toimii ja minkälaiset ovat sen suhteet ympäröivään yhteiskuntaan ja talouteen. Arvelen, että löyhäkin viitekehys paperille pantuna olisi voinut auttaa sen hahmottamisessa,

miltä osin indikaattorit ovat puutteellisia ja miltä osin niitä on jopa liikaa suhteessa kuvaustarkoitukseen. Osallistuessani Euroopan unionin kulttuuritilastointia kehittävään ESSnet Culture -hankkeeseen⁷ olen kokenut hyväksi siinä omaksutun kaksoisstrategian, jossa laaditaan yhtäältä kulttuurin tilastollisen kuvaamisen teoreettista kehikkoa ja toisaalta käydään läpi mahdollisuuksia identifioida kulttuurisia toimintoja ja hyödykkeitä olemassa olevien aineistojen ja luokitusten avulla. Tältä pohjalta voidaan osoittaa tiedon katvealueita ja esittää Euroopan yhteisöjen tilastotoimistolle Eurostatille sekä jäsenmaille toivomuksia tiedonkeruukäytäntöjen muuttamiseksi.

Hyväntahtoinen lukija voi toki ymmärtää taideindeksihankkeessa esitetyn ”taiteen ja kulttuurin tasapainotetun tulokortin” aineistolähtöisen analyysin pohjalta tehdyksi teoriaksi. Vaihtoehtoisesti se on malli, jonka mukaan indeksin laatijat toivovat taidetoimijoiden arvioivan itseään, jotta ala ohjautuisi nykyistä elinvoimaisempaan suuntaan. Raportista puuttuu kuitenkin tältä osin tietoinen reflektointi. Siinä ei myöskään perustella sitä, miksi lähtökohdaksi ylipäätään otettiin BSC-malli, joka on kehitetty liiketaloustieteen puolella. Kaipasin tutkijoilta selvitystä siitä, miten ja miksi he päätyivät taiteen tulokortissa nelijakoon rahavirrat, kapasiteetti, osallistuminen ja kilpailukyky. Osaindikaattorit he toteavat jakaneensa ulottuvuuksien kesken oman harkintansa perusteella, sillä aineisto ei antanut mahdollisuuksia esimerkiksi faktorianalyysin käyttöön (NAI 2009, 115). Funktiojaottelun onnistuneisuudesta ja sen vaihtoehtoista olisin joka tapauksessa odottanut enemmän keskustelua.

Jos tulokorttiulottuvuuksien jaottelua ei voitu ajatella tehtäväksi järjestön taide- ja kulttuuripoliittisten tavoitteiden pohjalta, yksi vastaavissa tilanteissa käytetyistä lähtökohdista olisi ollut arvoketjunäkökulma, jossa ideana on tarkastella raaka-aineen jalostuksesta koituvaa arvonlisäystä. Jos ei olisi haluttu korostaa niinkään taloudellisen arvon muodostusta vaan teoksen kulkua taiteilijalta vastaanottajalle sekä merkitysten muodostumista tässä prosessissa, funktiot olisi voitu jakaa taidesosiologisen perinteen mukaisesti tuotantoon, jakeluun/välitykseen ja vastaanottoon. Tällöin olisi tietenkin jouduttu ottamaan huomioon se, että funktiot eivät ole enää näin puhtaasti ja kauniisti erillisiä. Nykytilanteeseen sopivan prosessikaavion hahmottelu olisi kuitenkin voinut nostaa esiin taiteen elinvoiman kannalta relevantteja kysymyksiä.

Yksittäisten osaindikaattorien jako taiteen tulokorttiulottuvuuksien kesken ei kaikin puolin vastaa otsikoiden luomia odotuksia. Erityisen hämmentävänä pidän taideosallistumisen ulottuvuutta (Arts Participation). Se sisältää kyllä ne mittarit, jotka on tämän otsikon alle tapana laittaa, kuten kansalaisten oma luova toiminta sekä kulttuurilaitoksissa ja tapahtumissa käyminen (passiivinen yleisönä oleminen), mutta lisäksi taideosallistumiseen on luettu ammattilaisten työskentely, kuten uudet tuotannot kulttuurilaitoksissa, taidekirjojen julkaiseminen sekä tekijänoikeushakemukset. Ratkaisu rikkoo ennakoitua luottomasti hierarkioita mutta hämärtää näkökulmaa taiteesta elinkeinona. Asiaa sekavoittaa vielä se, että tutkijat luonnehtivat tulokorttiulottuvuuksien keskinäisiä rooleja esitellessään taideosallistumista taidetoimintojen kulutukseksi (NAI 2009, 15). Taideosallistumisen ulottuvuus kattaa myös taidealalla suoritettut yliopistotutkinnot sekä taideaineiden vaikutuksen lukio-opiskelijoiden opintomenestykseen. Samaten se ottaa huomioon taiteeseen liittyvien sanojen (esim. muusikko, estetiikka ja luovuus) esiintymät bibliografisissa tutkimustietokannoissa, kuten EBSCOssa ja Wilsonissa.

Aineiston hankintaa taideindeksihankkeessa vaikuttaa ohjanneen tutkijoiden ja tilaajan intuitiivinen käsitys siitä, mitä on taide ja mikä on taidejärjestelmä. Vaikka indeksin on tarkoitus mitata taidejärjestelmän elinvoimaisuutta, taiteen käsitettä ei raportissa lainkaan ruodita. Tässä suhteessa toisena ääripäänä voidaan pitää niitä kulttuuritilastosuunnitelmia, jotka ovat jumiutuneet siihen, että kulttuuri voidaan määritellä kymmenillä, jopa sadoilla eri tavoilla. Yhdysvaltojen taideindeksissä taide ulottuu käytännössä pitkälle populaarikulttuurin puolelle ja laajenee paikoin kattamaan jopa koko luovan alan

⁷ EU:n kulttuuritilastoinnin kehittämishanke, ESSnet Culture, alkoi vuonna 2009 ja loppui vuonna 2011. Lyhenne ESS viittaa sanoihin European Statistical System. Hankkeen vuonna 2010 julkaistu väliraportti löytyy osoitteesta http://www.essnet-portal.eu/sites/default/files/20/RI_ESSnet_Culture_2010.10.pdf. Loppuraportti ilmestyy vuonna 2012.

(esim. indikaattori 21 ”Työllisyys luovilla toimialoilla”). Indeksinkin kattama alue on kutakuinkin sama kuin Euroopan unionin kulttuurilastoinnin tämänhetkessä kehittämistyössä. Termien valinta kertoo osaltaan siitä, että Yhdysvalloissa voidaan yhä käyttää termiä taide mutta Euroopassa on strategisesti viisaampaa puhua kulttuurista tai vielä mieluummin ”kulttuurisista ja luovista aloista” (cultural and creative industries, CCIs).

Aukot aineiston peitossa ja aikasarjoissa

Pidän taideindeksin laskennassa pulmallisena sitä, että aikasarjat eivät ole täydellisiä kaikkien mukana olevien indikaattorien osalta (taulukko 1). Indeksinkin arvo kunakin vuonna on laskettu saatavilla olleiden indikaattoreiden keskiarvona. Ensimmäisessä indeksiraportissa ei käsitelty lainkaan mahdollisuuksia arvioida puuttuvia arvoja. Raporttia julkistettaessa kaikki 76 indikaattoria olivat saatavilla ainoastaan vuosilta 2003–2007, mikä oli vähimmäisvaatimus indikaattoreita karsittaessa, muilta vuosilta niiden määrä vaihteli 48:sta 65:een⁸. Tarkastelujakson alkupäästä olisi mielestäni kannattanut harkita vuosien 1998 ja 1999 sulkemista kokonaan aikasarjan ulkopuolelle aineiston vaillinaisuuden vuoksi (edelliseltä vuodelta 48 ja jälkimmäiseltä 51 indikaattoria). Arvelen, että näistä vuosista pidettiin kiinni, jotta voitaisiin tarkastella paitsi taloudellisten suhdanteiden myös vuoden 2001 terrori-iskun vaikutuksia kulttuurin tuotantoon, kulutukseen ja rahoitukseen (ks. esim. NAI 2009, 66). Vuoden 2009 indeksissä aikasarja aloitettiin vuodesta 1999 kommentoimatta vuoden 1998 poisjättöä.

Taulukko 1.

Saatavilla olleiden osaindikaattorien lukumäärät tuloskorttiulottuvuussittain kansallisessa taideindeksissä vuosina 2008 ja 2009

Taideindeksi 2008

Tuloskorttiulottuvuus	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rahavirrat	10	11	12	12	14	15	15	15	15	15	10	–
Kapasiteetti	8	9	11	11	11	14	14	14	14	14	9	–
Osallistuminen	14	14	15	15	18	22	22	22	22	22	16	–
Kilpailukyky	16	17	17	18	22	25	25	25	25	25	15	–
Yhteensä	48	51	55	56	65	76	76	76	76	76	50	–

Taideindeksi 2009

Tuloskorttiulottuvuus	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rahavirrat	–	12	13	13	15	17	17	17	17	17	17	13
Kapasiteetti	–	9	11	11	11	14	14	14	14	14	14	9
Osallistuminen	–	15	16	16	19	23	23	23	23	23	23	21
Kilpailukyky	–	18	18	19	23	27	27	27	27	27	27	20
Yhteensä	–	54	58	59	68	81	81	81	81	81	81	63

Eriyisen ongelmallista on se, että osa tuoreimman eli indeksin varsinaisen viitevuoden tiedoista puuttuu aina julkistamishetkellä. Ensimmäisessä indeksiraportissa tähän ei kiinnitetty lainkaan huomiota, vaikka tuorein arvo oli laskettu 50 indikaattorin perusteella eli runsas kolmasosa (26) indikaattoreista puuttui. Lopulliset tiedot luvattiin julkaista vuoden 2009 indeksin yhteydessä. Vuoden 2009 indeksiin oli kehitetty menetelmä, jolla voidaan korjata vaillinaiseen indikaattorijoukkoon perustuvaa laskelmaa. Vuoden 2009

⁸ Tuloskorttiulottuvuussittain osaindikaattorien lukumäärät vaihtelivat vuoden 2008 indeksissä seuraavasti: 15 rahavirtaindikaattorista oli vähimmillään saatavilla 10, kapasiteetti-indikaattoreista kahdeksan kappaletta 14:stä, osallistumisindikaattoreista 14 kappaletta 22:sta ja kilpailukykyindikaattoreista 15 kappaletta 25:stä. (Ks. taulukko 1.)

indeksiä julkistettaessa 81 indikaattorista oli saatavilla 63. Korjattu ennakoarvio saatiin vertaamalla aikaisempien vuosien osalta näiden 63 indikaattorin pohjalta laskettua indeksin arvoa kaikkien 81 indikaattorin tuottamaan lopulliseen arvoon. Erotus oli keskimäärin 1,1 pistettä, mikä lisättiin vuoden 2009 ennakoarvioon, eli sitä korjattiin 96,6 pisteestä 97,7 pisteeseen. Vuoden 2009 lopullinen arvo julkaistaan vuoden 2011 indeksiraportissa. (NAI 2009, 117.)

Ensimmäisessä raportissa Kushner ja Cohen arvioivat indeksinsä yhdeksi heikkoudeksi aukot eräiden olennaisten alueiden ja ilmiöiden kohdalla. Kriteerit täyttävää lähdeaineistoa oli saatavilla vain joiltain osin esimerkiksi kuvataide-, käsityö- ja tanssialoilta. Teknologisen kehityksen vaikutuksia designiin tai laajemmin luovuuteen ei voitu kuvata, minkä lisäksi näkymättömiin jäivät aineiston puutteen vuoksi internetin vaikutukset taiteen ja kulttuurin välitykseen. (NAI 2009, 113.) Teknologinen kehitys nousee esiin muutamien indikaattorien yhteydessä, mutta kuvaus jää kokonaisuudessaan kieltämättä vaillinaiseksi. Esimerkiksi musiikin tapauksessa todetaan sekä soitinkaupan että äänitemyynnin nopea lasku, mutta tietoa siitä, kuinka paljon musiikkia ladataan netistä laillisesti tai laittomasti, ei ole ollut Yhdysvalloissa saatavilla. Tietokoneiden käyttö musiikin tekemisessä ei myöskään näy mittaristossa. Vuoden 2009 indeksiin lisätyt viisi uutta muuttujaa parantavat kattavuutta levymyynnin, populaarimusiikin konserttien, taide-aiheisen kirjallisuuden, taidesijoittamisen sekä filantrooppisen tuen osalta, mutta internetin suhteen tilanne pysyy entisellään.

AFA:n hankkeessa aineistoa kootaan pragmaattisesti olemassa olevista lähteistä. Pidän yllättävänä puutteena sitä, että alun perin muihin käyttöihin tarkoitettujen aineistojen mahdollisista vinoutumista ei lainkaan keskustella raporteissa. Aineiston olemassaoloon, muotoon ja sisältöön vaikuttaa olennaisesti eri taidealojen ja osa-alueiden yhteiskunnallis-taloudellinen organisoituminen. Tietoa on useimmiten tarjolla sellaisista asioista, jotka ovat vakiintuneita ja jonkin virallisen rekisteri-, rahoitus-, seuranta- tms. järjestelmän piirissä. Tämä kehys käytännön intresseineen vaikuttaa olennaisesti kerätyn tiedon sisältöön, kuten tarkastelu-kohteiden valintaan sekä niiden käsitteellistämiseen ja operationalisointiin sekä käytettyihin luokituksiin ja mittayksiköihin. Kulttuuritilastoinnin alueella olemassa olevan tiedon suuntautuneisuus on todettu merkittäväksi ongelmaksi, joka on otettava tulkinnassa keskeisesti huomioon (ks. esim. Karttunen 2003).

Sulut ja ankkurit

Ivar Frønes (2007, 16) kiinnittää indikaattoreita arvioidessaan huomiota yhtäältä siihen, millaisten ankkureiden avulla kiinnostuksen kohteena oleva ilmiö on käsitteellistetty ja operationalisoitu, ja toisaalta siihen, mitä kuvauksesta on suljettu pois. Kun amerikkalaisen taideindeksin on tuottanut lobbausjärjestö aikomuksenaan käyttää sitä taidealan näkyvyyden sekä poliittisen kannatuksen kasvattamiseksi⁹, poistajien näkökulmasta herää ensimmäiseksi kysymys, onko jotain teemoja tai tietoja mahdettu sensuroida, jotta taiteista piirtyisi suotuisampi kuva veronmaksajille, poliittisille päättäjille ja yksityisille rahoittajille. Vaihtoehtoinen strategia olisi manipuloida indikaattoriaineistoa esittämään taidealan tilanne todellista heikompana, jotta rahoittajat ja kuluttajat innostuisivat pelastustalkoisiin. Tällaisten vääristelykeinojen käytöstä AFA:n hankkeessa ei arvioni mukaan näy merkkejä. Taidelaitoksissa kävijöiden supistuva väestöosuus on esimerkiksi raportoitu avoimesti mutta ongelmaa liiemmin paisuttelematta, sama koskee lukumäärältään hallitsemattomasti kasvavien taideorganisaatioiden kompuroivaa taloutta.

⁹ Raportissa uskotaan, että indikaattorien kehittäminen taidejohtajien ja paikallisyhteisöjen yhteistyönä johtaa molemminpuoliseen ymmärryksen kasvuun (NAI 2009, 3). Indikaattorien uskotaan parantavan päättäjien ymmärrystä yhteisöjen tarpeista. Toisaalta ne auttavat taidealan ihmisiä käsittämään yhteisöjä koossa pitäviä arvoja ja ottamaan niitä huomioon suunnittelutyössään. Muiden alojen päättäjät puolestaan voidaan saada ymmärtämään taiteiden merkitystä yhteisöille ja sitä kautta tehdä heistä sitoutuneempia taiteiden tukijoita ja yhteistyökumppaneita. (Mp.)

Ankkuroinnin tarkastelu tuottaa esimerkiksi sen mielenkiintoisen havainnon, että taideindeksin komponentit mittaavat ensisijaisesti taidejärjestelmää siitä huolimatta, että otsikon mukaan kyse on *taiteen* elinvoimaisuudesta. Kun indikaattorin kohteena on vaikkapa innovatiivisuus, mittarina käytetään uusien tuotantojen tai ensi-iltojen lukumäärää. Taiteen sisällöstä tai laadusta indeksiraportissa ei puhuta lainkaan. Kysymystä taiteellisesta laadusta vältellään tyypillisesti kulttuurialan tilasto-, indikaattori- ja arviointihankkeissa kaikkialla maailmassa. Osin kyseessä on tabu, joka juontuu kunnioituksesta taiteen autonomiaa kohtaan, osin selityksenä on yksinkertaisesti laadun objektiivisen määrittämisen ja eksplikoimisen vaikeus. Laadusta ja sisällöstä puhuminen on tämänkaltaisissa laajaan yhteiskunnalliseen käyttöön tarkoitetuissa hankkeissa myös riskaabelia, koska se nostaa herkästi esiin tosiasian, että maut ja mieltymykset eivät ole yhteisesti jaettuja.

Luettelo saatavilla olleista mutta poisjätetyistä indikaattoreista auttaa osaltaan ymmärtämään indeksin rakentamisen logiikkaa (NAI 2009, 113). Perusteena hylkäykselle on tutkijoiden mukaan ollut jokin seuraavista: 1) tieto ei ole ollut riittävän relevantti, 2) tiedon jatkuvasta saatavuudesta ei ole ollut varmuutta, 3) tiedon vaihtelu on ollut vähäisempää verrattuna mukaan valittuihin, dynaamisemmin käyttäytyviin indikaattoreihin tai 4) indikaattori on liian lähellä jonkin jo mukana olevan indikaattorin kuvausalueetta (NAI 2009, 113). Näistä kaksi ensimmäistä oli mainittu myös kahdeksan karsintakriteerin joukossa. Taideindeksin ulkopuolelle jätettyjä indikaattoreita ovat muiden muassa käynnit yleisissä kirjastoissa, Yhdysvaltojen osuus maailman taidehuutokauppamarkkinoista, taide- ja musiikkituotteiden kansainvälinen kauppa ja elokuva-alan liikevaihto. Viimeksi mainittu on hylätty siksi, että se on noussut ja laskenut samaan tahtiin kuin elokuvissa käyminen, joka on sisällytetty taideindeksiin. Taide- ja musiikkituotteiden kansainvälisen kaupan poisjättämistä taideindeksistä ei perustella lainkaan. (NAI 2009, 115.)

Artmarket.comin julkaisema tieto Yhdysvaltojen taidehuutokauppamyyntiosuudesta jätettiin ensimmäisestä indeksieditiosta pois siksi, että se pysytteli 2000-luvulla tasaisesti runsaan 40 prosentin paikkeilla (NAI 2009, 115). Sen mukaan ottaminen ei siis olisi näkynyt indeksin arvon vaihteluna. Taidehuutokauppa-alalla alkoi kuitenkin mullistus vuonna 2008, mistä tieto ei kuitenkaan ollut saatavilla vielä ensimmäistä taideindeksiä laadittaessa. Yhdysvaltojen osuus putosi nopeasti 36 prosenttiin vuonna 2008 ja peräti 28 prosenttiin vuonna 2009 (Art Market Trends 2008 ja 2009). Romahdus, joka ei tullut yllätyksenä, todentaa osaltaan yhtä indeksitutkijoiden suurista päätelmistä: taiteet seuraavat suhdannevaihteluita. Toinen tarjolla ollut kuvataidekauppaan liittyvä indikaattori, taidemyynnin hintaindeksi, hylättiin puolestaan siksi, että sen arvo puolestaan vaihteli suuresti eri vuosien välillä (NAI 2009, 115). Vuoden 2009 indeksiin löydettiin vihdoin hyväksyttävä taidekauppaindikaattori, Mei Moses -indeksi, joka tarkastelee asiaa taideteoksiin investoimisen näkökulmasta (NAI 2010, 11).

Kirjastokäyntejä koskeva indikaattori on poistettu Yhdysvaltojen taideindeksistä ”useista syistä”, joita ei raportissa tarkenneta (NAI 2009, 115). Suomessa yleisten kirjastojen jättäminen pois indikaattorikokoelmasta aiheuttaisi ihmetystä, sillä kyse on laajimmin käytetystä ja hyväksytyistä julkisesta kulttuuripalvelusta. Kirjastojen kävijämäärien ja kirjastoverkon tapauksessa kulttuuripoliittisena tavoitteena ei välttämättä ole merkittävä kasvu vaan tason säilyttäminen vähintään entisellään. Siksi kirjastokäyntitiedolla olisi meillä kulttuuripoliittista informaatioarvoa, vaikka se ei muuttaisi kokonaisindeksin arvoa mihinkään suuntaan.

Kulttuurin kansainvälinen kilpailukyky on myös teema, josta yhdysvaltalaisessa hankkeessa ei liiemmin puhuta mutta jolla olisi olennainen rooli suomalaisessa ja laajemmin eurooppalaisessa mittaristossa. Kilpailukyvyn tulokorttiulottuvuus AFAn indeksissä mittaa sellaisia asioita kuin taiteen osuus kansalaisten ajankäytöstä tai säätiöiden jakamasta tuesta. Kun amerikkalaisilla on hallitseva markkina-asema useilla taiteen ja populaarikulttuurin osa-alueilla, heillä ei liene tarvetta kiinnittää kansainväliseen kilpailu- asemaan erityistä huomiota. Taideindeksissä ulkomaat näkyvät ainoastaan yhdessä osaindikaattorissa,

joka koskee turistien käyntejä taidelaitoksissa ja kulttuuriperintökohteissa; sitä ei kuitenkaan ole sijoitettu kilpailukyvyyn vaan taideosallistumisen tulokorttiulottuvuudelle (NAI 2009, 65). Euroopassa ollaan kiinnostuneita myös tarjolla olevan ja ahkerimmin kulutetun kulttuurin alkuperästä, mikä näkyy kulttuuri-tilastoissa protektionistishenkisenä kotimaisuus- ja eurooppalaisuusasteen laskentana.

Taideindeksistä pois suljetuista teemoista puhuttaessa en malta olla palaamatta siihen, että yhteiskunnallista tasa-arvoa ("social equity") sivutaan AFAn raportissa ainoastaan taidekoulutukseen osallistumisen yhteydessä (NAI 2009, 13). Taideindeksiin ei sisälly sellaisia osaindikaattoreita, jotka tarkkailisivat kulttuurin tuotantoa, kulttuuripalveluiden tarjontaa ja käyttöä tai omaehtoisia kulttuuriharrastuksia iän, sukupuolen, äidinkielen, asuinpaikan, koulutuksen, sosioekonomisen aseman tai vähemmistöryhmään kuulumisen mukaan. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa tämäntyyppiset demokratian ja tasa-arvon mittarit olisivat keskeisessä asemassa. AFAn indeksissä monikulttuurisuus näkyy ainoastaan järjestökohtassa, jossa todetaan, että viime vuosina kasvua on tapahtunut runsaasti nimenomaan etnis-kulttuurisissa järjestöissä (NAI 2010, 9). Kielimuuttujan poissaolo indeksikonaisuudesta kumastuttaa etenkin, kun espanjankielisten osuus väestöstä on useassa osavaltiossa jo varsin merkittävä. Taideindeksin paikallistason sovellusta kehitettäessä kielikysymys lienee ainakin pakko huomioida.

Ankkureiden tarkastelu tulisi ulottaa myös niihin taide- ja yhteiskuntapoliittisiin ihanteisiin, joille taideindeksi rakentuu ja joita se edelleen pönkittää. Indeksien kokonaisarviointissa ei riitä sen tarkastelu, kuinka onnistuneesti taidejärjestelmän elinvoimaisuus on operationalisoitu ja kuinka indeksi on teknisesti rakennettu. Lisäksi olisi mentävä askel taaksepäin ja kysyttävä, onko taiteen elinvoimaisuuden ottaminen kuvauksen ja mittauksen kohteeksi ylipäänsä perusteltua. Minkälaisia oletuksia valintaan sisältyy ja millaista ideologiaa se heijastaa? Indeksien laatijoille taidejärjestelmän elinvoimaisuus on arvo, josta uskotaan seuraavan monenlaista hyötyä niin yksilöille ja paikallisyhteisöille kuin koko kansakunnalle. Oletus lienee, että "terve" järjestelmä automaattisesti takaa hyvinvointia sekä koko yhteiskunnalle että kaikille sen jäsenille. Malli lepää sen uskomuksen varassa, että taide vaikuttaa aina ja kaikkialla hyvää tekevästi siitä huolimatta, että juuri Yhdysvalloissa on viime vuosikymmeninä kiistelty taideteoksista, joita jotkin kansalaispiirit ovat pitäneet uskonnollisia tai moraalisia arvojaan syvästi loukkaavina.

Strateginen tiedonkeruu toimialan kehittämiseksi

Raporteissa korostettu systeeminen näkökulma herättää ajatuksen, että indeksihanke on osa lobbausjärjestön pyrkimystä vahvistaa toimiala-ajattelua taidekentän moninaisten toimijoiden keskuudessa. Alun perin yritysten suorituskyvyn mittaamiseen kehitetyn BSC-mallin valinta metodiseksi apuvälineeksi korostaa entisestään kuvaa taidealasta yhteiskunnallis-taloudellisena yksikkönä. Vertailukohteeksi voidaan ottaa Ison-Britannian luovan alan kartoitukset ("mapping exercises"), joihin on liittynyt julki lausutusti tavoite rakentaa itsestään tietoista ja järjestäytyntä toimialaa. Yhdysvaltalainen taidejärjestelmä on kokonaisuudessaan mittava ja sillä on laajaa taloudellista merkitystä, mistä indeksiraporteissa useaan otteeseen muistutetaan. Kyse on kaikkiaan yli kahdesta miljoonasta taiteilijasta, 100 000:sta voittoa tavoittelemattomasta taideorganisaatiosta ja 600 000 yrityksestä. Käyntejä taidelaitoksissa ja tilaisuuksissa kertyy vuosittain satoja miljoonia ja kansalaiset käyttävät erilaisiin taide- ja kulttuurimenoihin useita miljardeja dollareita. (NAI 2009, 1.)

Kokonaissektori- tai toimialanäkökulma on yleistynyt viime aikoina taide- ja kulttuurialan tarkasteluissa, mikä selittyy paitsi tarpeesta suunnitella ja seurata kulttuuripoliittikka kokonaisuutena myös halusta edistää lobbaustoiminnan edellytyksiä (Cherbo ym. 2008, 8–9). On kuvaavaa, että esimerkiksi Alankomaissa Yhdysvaltojen taideindeksi on herättänyt kiinnostusta nimenomaan lobbausnäkökulmasta. Cuporea vastaava kulttuuripoliittisen tutkimuksen säätiö Boekmanstichting järjesti Amsterdamissa

lokakuussa 2010 seminaarin, johon se oli kutsunut puhujiksi Robert Lynchin ja Randy Cohenin AFasta. Otsikon ”Culture Counts on Support” alla käsiteltiin strategista tiedonkeruuta ja tehokasta lobbausta. Lynch esitteli tilaisuudessa AFAn soveltamia lobbausmenetelmiä, etenkin liittoutumista muiden sektorien kanssa. Hän tähdensi myös kykyä puhua sen sektorin kielellä, jonka kanssa kulloinkin halutaan toimia yhdessä tai jolta halutaan tukea. Taideindeksihanketta tilaisuudessa esitellyt Cohen puolestaan korosti, että taiteet on nähtävä toimialana, siis bisneksenä. (Boekmanstichting 2010, 40.)

Boekmanstichtingin seminaari houkutteli paikalle useita satoja kulttuurialan edustajia Alankomaista. Seminaarissa ei tietävästi päätetty ryhtyä laatimaan kansallista taideindeksiä vaan keskityttiin pohtimaan lobbaustoiminnan menetelmiä¹⁰. Muutaman viikon kuluttua seminaarista perustettiin uusi kuluttaja-organisaatio taiteen alueella. Sen tavoitteena on yhdistää taiteen kuluttajia sekä vaikuttaa Alankomaiden kulttuuripolitiikkaan. (Boekmanstichting 2010, 40.) Vastarinnan mobilisoiminen onkin Alankomaissa ajankohtaista, sillä syksyllä 2010 valtaan astunut keskustan ja oikeiston koalitio uhkaa leikata kulttuuribudjettia merkittävästi vuodesta 2013 lähtien. Kulttuuriministeri Halbe Zijlstra julkisti kesäkuussa 2011 säästösuunnitelmansa, jonka mukaan 900 miljoonan euron kulttuuribudjetista leikataan 200 miljoonaa.

Myös Suomessa on parhaillaan käynnissä hankkeita, joiden tarkoituksena on vahvistaa ja mobilisoida taide- ja kulttuurialaa yhtenäisenä toimialana. Hankkeisiin sisältyy tyypillisesti keskeisenä piirteenä suunnitelma toimialaa koskevan strategisen tiedon tuottamisesta. Tämä pätee esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön alaisiin luovan talouden kehittämishankkeisiin. Luova raha -seminaarissa toukokuussa 2011 esitettiin tavoite, että seuraavan 12 kuukauden aikana perustettaisiin uusi järjestö kokoamaan pirstaleista kenttää. Hankkeessa on tähän mennessä kartoitettu luovan alan ”ekosysteemiä” ja arvonmuodostusta sekä luonnosteltu keskeisiä tunnuslukuja. Uusi järjestö, jonka nimeksi on ehdolla ”Suomen taide ja kulttuuri”, keskittyisi nimenomaan tiedontuotantoon. (Lukkari 2011.)

Tarvitaanko Suomessa taideindeksiä?

Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto julkaisi vuonna 2009 kulttuuripolitiikan vaikuttavuusindikaattoreita koskevan työryhmäraportin (Opetusministeriö 2009b, 48). Toisin kuin AFAn julkaisuissa, OKM:n raportissa esitetään ainoastaan indikaattorikehikon luonnos, ei vielä numeroita. Raportissa tehtyjen kehittämisehdotusten joukossa mainitaan myös summaindikaattorin tai indeksin luominen kulttuurin toimialalle. OKM:n ja AFAn hankkeissa on kaikkien paljon yhtymäkohtia. Molemmissa tapauksissa toimeksiannon perimmäisenä tavoitteena on ollut taide- ja kulttuurialan strateginen johtaminen, ja hankkeiden taustalla hämöttää tulosohjaus evidenssipohjaisen päätöksenteon vaatimuksineen. Vaikka OKM:n hanke on julkishallinnon sisäinen, myös siinä ilmenee taide- ja kulttuuritulottuvuuden lobbausta muiden hallinnonalojen ja päätöksenteon suuntaan. Nimenomaan kulttuuriindeksi nähdään työryhmäraportissa välineenä edistää kulttuurin läpäisyvaikutusta ja kulttuuripolitiikan valtavirtaistamista (mts. 21 ja 47–48). Tavoitteena voidaan siis katsoa olevan paitsi kulttuuritoimialan myös kulttuurihallintosektorin edistäminen ja oikeuttaminen.

OKM:n raportissa tavoitteet, joita indikaattorit on asetettu seuraamaan, on sattumoisin jaettu neljään pääryhmään, kuten AFAllakin. Suomessa kyse on laajoista ”vaikuttavuustavoitealueista”, joilla julkisella kulttuuripolitiikalla pyritään saamaan aikaan muutoksia. Kuten sanottua, AFAn taideindeksissä perustana ei käytetty järjestön kulttuuripoliittisia tavoitteita vaan taidejärjestelmän tai toimialan elinvoimaa tarkasteltiin pikemmin liiketalouden näkökulmasta. Suomessa nelijakoon sen sijaan päädyttiin analysoimalla yhtäältä viimeaikaisia kulttuuripoliittisia ohjelmia ja muita dokumentteja ja toisaalta pohtimalla

10 Isossa-Britanniassa sen sijaan julkaistiin joulukuussa 2011 ensimmäinen UK Arts Index, jonka on laatinut National Campaign for the Arts yhteistyössä Audiences UK:n kanssa. Mallina on käytetty Yhdysvaltojen taideindeksiä. (http://www.artscampaign.org.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=592&Itemid=164.)

kulttuuripolitiikan ”idea” puhtaana vallitsevista sisällöistä. Vaikuttavuustavoitealueet ovat 1) kulttuurisen perustan vahvistaminen, 2) luovan työn tekijät, 3) kulttuuri ja kansalaiset sekä 4) kulttuuri ja talous. Nämä vastaavat pitkälti kulttuuripolitiikan historiallisia kehitysvaiheita, jotka eivät niinkään korvaa toisiaan vaan kasautuvat toistensa lomaan ja päällekkäin. Indikaattoriraportin vaikuttavuusaluejako on sama kuin OKM:n kulttuuripoliittisessa strategiassa (2009a).

OKM ei pysty toimialansa strategisessa ohjaamisessa hyödyntämään tarjolla olevaa sinänsä runsasta tietomäärää, jollei sitä tiivistetä ja jalosteta tämän toiminnan tarpeita paremmin palvelemaan muotoon. Vaikka kulttuuripolitiikan tutkimus ja kulttuuritilastointi ovat Suomessa kansainvälisessä vertailussa hyvällä mallilla, julkaisuista ei löydy tiukasti ministeriön intressejä palvelevia analyyseja vaan ne on suunnattu laajempaan käyttöön¹¹. Kiinnostus tiedon pakkaamisesta äärimmillään yhteen numeroon alkoi ilmetä ministeriössä 2000-luvun alkupuolella, kun Robert Picard, Mikko Grönlund ja Timo Toivonen (2003) Turun kauppakorkeakoulun Mediaryhmästä kehittivät sen toimeksiannosta indeksiä kulttuurielämän tilan mittaamiseksi (Cultural Life Index). Heidän ehdotuksensa mukaan ensin tulisi muodostaa kolme alaindeksiä, jotka kuvaisivat 1) kulttuurin saatavuutta, 2) kulttuuriosallistumista ja 3) kulttuurin tuotantoa. Kulttuurielämän kokonaisindeksi laskettaisiin sitten näiden keskiarvona (mts. 5). Picardin ja kumppanien hahmotelmaa ei kuitenkaan lähdetty käytännössä toteuttamaan vaan OKM:n kiinnostus siirtyi kulttuuritalouden suuntaan. Vuonna 2006 ministeriön ja Tilastokeskuksen yhteinen työryhmä kehitti mallin kulttuurin suoran kansantaloudellisen merkityksen laskentaan kansantalouden tilinpidon kehikossa (Opetusministeriö 2006). Ensimmäinen kulttuurin satelliittitilinpito¹² julkistettiin vuonna 2008 sisältäen laskelmat takautuvasti 1990-luvun puoleenväliin saakka (Opetusministeriö 2008). Laskentaa on sittemmin jatkettu Tilastokeskuksessa OKM:n rahoituksella. Satelliittitilinpito tuottaa keskeisenä tulokseen kulttuuristen toimialojen BKT-osuuden, minkä lisäksi se antaa tietoja muun muassa kulttuurialojen työllisistä sekä yksityisestä ja julkisesta kulutuksesta (www.tilastokeskus.fi).

OKM:n indikaattorityöryhmä esitti raportissaan, että satelliittitilinpidon rinnalle luotaisiin laaja-alaisempi kulttuurisen kehityksen tilinpito. OKM:n työryhmä liitti ajatuksen kulttuurin laajasta tilinpidosta jo aiemmin tehtyyn ehdotukseen, että Suomessa ryhdyttäisiin laatimaan erityistä kulttuurin vuosikirjaa (Opetusministeriö 2009b, 50). Tätä on esitetty esimerkiksi kansallisen luovuusstrategian osatyöryhmien raportissa vuonna 2005 otsikolla ”Suomen tila – kulttuurikehityksen vuosikirja” (Opetusministeriö 2005, 46–47). Tilinpitoaineiston pohjalta tavoitteena olisi lopulta rakentaa summaindikaattori tai indeksi, joka määrääjain tiivistäisi tiedon kulttuurin yhteiskunnallisesta merkityksestä kaikkine ulottuvuuksineen. (Opetusministeriö 2009b, 46.) Työryhmä hahmotteli lisäksi alaindeksit mittaamaan ”kulttuurin arvoa” sekä ”kulttuuripääomaa”. Näistä edellinen sisältäisi kulttuurin taloudellisen arvon ja muun objektiivisesti todennetun merkityksen ohella kansalaisten subjektiivista arviointia siitä, mikä rooli kulttuurilla on heidän elämässään. Kulttuuripääoman indeksi puolestaan mittaisi kulttuurin merkitystä inhimillisen pääoman osana tai kansakunnan fyysisenä ja henkisenä vaurautena. Mittaus voisi kohdistua myös kansalaisten kulttuurisen pääoman tai kompetenssin karttumiseen. (Mts. 47.)

Yhdysvaltalaisista taideindeksiä arvioitua en suhtaudu varauksettoman innostuneesti ajatukseen Suomen kulttuuri-indeksistä. Jos sellaista kuitenkin ryhdytään kehittämään OKM:n indikaattorityöryhmän (2009b) ehdotuksen mukaisesti, tiettyjä AFAn hankkeessa esiin nousseita karikoita on ainakin viisasta välttää. Summaindikaattoriin puristetun yhteenvedon laatiminen kaikesta mahdollisesta taidetta ja kulttuuria

11 Kulttuuritilastointi aloitettiin Tilastokeskuksessa 1970-luvulla, ja opetus- ja kulttuuriministeriö on vuosien varrella osallistunut olennaisesti sekä toiminnan suunnitteluun että sen rahoittamiseen. Kulttuuritilastoinnin määrärahat siirrettiin suoraan valtiovarainministeriön pääluokkaan vasta viitisen vuotta sitten. Ministeriö on rahoittanut myös Tilastokeskuksen noin 10 vuoden välein toteuttamia Ajankäyttö- ja Vapaa-aikatutkimuksia, joista saadaan tietoa kansalaisten kulttuuriosallistumisesta. 1990-luvun lopulla ministeriö teetti lisäksi erillisen ”kulttuuripuntarin” (Viitanen 1999), ja kulttuuria on tarkasteltu erityisteemana muun muassa joka vuosi ilmestyvässä Nuorisobarometrissa (esim. Myllyniemi 2009).

12 Kansantalouden tilinpidon katsotaan olevan ydin ja sitä täydentävien tilastojen sen ”satelliitteja”. Suomessa tehdään kulttuurin ohella satelliittitilinpitoja matkailusta ja kotitaloustuotannosta.

koskevasta tiedosta ei vaikuta mielekkäältä tavoitteelta. Kulttuuri-indeksin kehittäminen kannattaisi sen sijaan aloittaa valikoimalla kulttuuripoliittisesti kaikkein keskeisimmät aihealueet ja laatimalla näistä ensin alaindeksit siihen tapaan kuin Picard ja kumppanit (2003) esittävät. Vaatimus olennaiseen keskittymisestä pakottaa kirkastamaan kulttuuripoliittisia tavoitteita ja on perusteltu myös resurssinäkökulmasta.

Yhteen lukuun tiivistetty kokonaisindeksi on julkisen näkyvyyden ja poliittisen vaikuttamisen kannalta epäilemättä tehokas, mikä selittää AFAn ja OKM:n kiinnostusta sitä kohtaan. Huomio voi kuitenkin herkästi kääntyä kielteiseksi, jos ei ole varmistettu, että indeksin komponentit on valittu perustellusti niin, että niistä muodostuu mielekäs kokonaisuus. Ongelmallista olisi uskoakseni myös se, että indeksin laskentamenetelmä olisi niin monimutkainen, että vain tilastomatematiikan asiantuntijat voisivat sen ymmärtää. Kulttuuripoliittisten päätösten tekijöiden ja toimeenpanijoiden on kyettävä itse käsittämään indeksin rakentuminen ja käyttäytyminen sekä perustelemaan sen käyttöä muille. Erityisen tärkeää tämä on sellaisten indikaattorien tapauksessa, joiden arvo voi vaikuttaa rahoituksen jakoon taiteen ja kulttuurin kentällä. Päädyttiinpä mittarien valinnassa indikaattori-paketteihin tai informaation yhteen numeroon tiivistävään indeksiin, niiden tulee auttaa tuottamaan kulttuuripoliittisesti osuvia ja merkityksellisiä tulkintoja menneestä ja tulevasta kehityksestä. Niiden kehittämistyölle asettaa Suomessa erityishaasteensa se, että kulttuurihallinnossa kaivattaisiin määrällisten indikaattorien ohkeen sekä laadullisia että laatua mittaavia indikaattoreita (Opetusministeriö 2009b, 44). Etenkin jälkimmäisten tekeminen on tällä kentällä sekä vaativaa että riskaabelia; saadakseen laaja-alaisen hyväksynnän laatua mittaavat indikaattorit onkin syytä kehittää eri toimijoiden yhteistyönä tai vähintään niiden näkemyksiä työn eri vaiheissa kuullen.

AFAn ja OKM:n hankkeiden yhtymäkohtiin kuuluu pyrkimys demokratisoida keskustelua kulttuurista ja kulttuuri-politiikasta indikaattorien avulla. Internetiin sijoitettavat indikaattoriportaalit on nähty kansainvälisesti yhtenä keskeisenä keinona tehdä hallintoa ja päätöksentekoa läpinäkyväksi ja edistää julkista keskustelua ja tilivelvollisuutta. Suomessa valtioneuvoston kanslia on laatinut yhteistyössä Tilastokeskuksen kanssa yhteiskuntakehitystä kuvaavan indikaattoriportaalin, joka lanseerattiin syksyllä 2009. Findikaattoriksi ristittyyn kokoelmaan sisältyy myös muutamia kulttuuria kuvaavia mittareita, jotka ovat kytköksissä OKM:n indikaattoriyöryhmän esityksiin (www.findikaattori.fi). Kuhunkin indikaattoriin kuuluu graafina esitetyn numeerisen aineiston ohella tiivis tilannetta ja kehityssuuntaa koskeva tekstuaalinen tulkinta. Findikaattoriin voidaan sisällyttää vain rajallinen määrä kulttuuri-indikaattoreita, jotta yhteiskunta-kehitystä kuvaava kokonaisuus ei paisuisi hallitsemattomaksi, mutta näitä voitaisiin käyttää kivijalkana laadittaessa kulttuuripoliitiikan omaa indikaattoriportaalia. Kulttuuri-indikaattorihankkeet kannattaisi kaiken kaikkiaan linkittää valtioneuvoston kanslian hankkeisiin, joihin kuuluu tällä hetkellä myös laaja hyvinvointi-indikaattorien kokonaisuus (www.vnk.fi). Tämä edistäisi samalla pyrkimystä kulttuurisen ulottuvuuden ja kulttuuripoliittisen näkökulman valtavirtaistamiseen.

Kysymys siitä, mikä instituutio Suomessa on pätevin ja sopivin kehittämään kulttuuripoliittista indikaattori-järjestelmää ja kulttuuri-indeksiä, on pulmallinen. Tilastokeskuksesta löytyy tilasto- ja indikaattori-asiantuntemusta, mutta silloin kun indikaattorikokoelmaa ollaan laatimassa nimenomaan poliittisesti asetetuista tavoitteista käsin, virasto joutuu neutraalin, monikäyttöisen yhteiskuntaa koskevan tiedon tuottajana hankalaan asemaan (ks. Karttunen 2011a). Tilastokeskusta voidaan konsultoida indikaattorien laatimisen metodologiaa koskevissa kysymyksissä mutta kulttuuripoliittinen sisältö on pohdittava jossain muualla. Poliittikka-analyysin paikka on pikemmin OKM:n sisällä, jossa on vuodesta 2007 lähtien toiminut erityinen analyysiryhmä, tai taide- ja kulttuuripoliitiikan alan sektoritutkimuslaitoksissa, lähinnä Cuporessa ja Taiteen keskustoimikunnan tutkimusyksikössä. Tällöinkin on syytä pyrkiä päätöksenteon ja hallinnon läpinäkyvyyden edistämiseksi siihen, että samaan aikaan kun tuotetaan julkisen vallan toimintaa palvelevia tietoja, avataan kulttuuripoliitiikkaa kansalaisille ja parannetaan heidän mahdollisuuksiaan seurata ja arvioida sitä sekä osallistua sitä koskevaan keskusteluun.

Lähteet

Allaire, Benoit (2007). A System of Indicators for Culture and Communications in Quebec. Quebec: Observatoire de la culture et des communications du Québec.

Americans for the Arts (2010). National Arts Index 2009. An Annual Measure of the Vitality of the Arts and Culture in the United States. http://www.americansforthearts.org/pdf/information_services/art_index/NAI_full_report_print_quality.pdf

Americans for the Arts (2011). National Arts Index 2010. An Annual Measure of the Vitality of the Arts and Culture in the United States. http://www.americansforthearts.org/pdf/information_services/art_index/NAI_report_w_cover_opt.pdf

Art Market Trends 2008–2009. www.artprice.com

Boekmanstichting (2011). Annual report 2010. Amsterdam.
http://www.boekman.nl/documenten/annualreport_2010_extracts.pdf

Cherbo, Joni M. ym. (2008). Towards an Arts and Creative Sector. Teoksessa Joni M. Cherbo ym. (toim.) Understanding the Arts and Creative Sector in the United States, 9–27. Piscataway, NJ: Rutgers University Press.

Frønes, Ivar (2007). Theorizing Indicators. On Indicators, Signs and Trends. Social Indicators Research 83: 5–23.

Jackson, Maria Rosario ym. (2006). Cultural Vitality in Communities: Interpretation and Indicators. Washington, DC: The Urban Institute.

Kaplan, Robert ja Norton, David P. (1996). The Balanced Scorecard. Translating Strategy into Action. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.

Karttunen, Sari (2003). Kulttuuritilastoinnin piilevä normatiivisuus. Teoksessa Puhakka, Antero ym. (toim.) Notkea liike – Pirkkoliisa Ahposen juhla kirja, 75–89. Yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia. Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos.

Karttunen, Sari (2010). Kulttuuri-indikaattorien politiikkaa. Hyvinvointikatsaus 1/2010, 41–45.

Karttunen, Sari (2011a). Cultural policy indicators: Reflections on the role of official statisticians in the politics of data collection. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus (lähetetty arvioitavaksi Cultural Trends -lehteen).

Karttunen, Sari (2011b). Kuntien kulttuuripalveluiden indikaattorit: raportti 22 kaupungin yhteisen vertailevan tietokannan ja internetportaalin perustamisesta. Julkaisematon raportti. Helsinki: Kulttuuri-politiittisen tutkimuksen edistämässätiö Cupore.

Lukkari, Ulla (2011). Työryhmien ehdotukset toimenpiteiksi. Kooste 27.5.2011 Luova raha -seminaarin työryhmäosuuden tuotoksista.

- Lynch, Robert L. (2010). Introducing the National Arts Index. Teoksessa *Americans for the Arts: National Arts Index 2009*, i–ii. http://www.americansforthearts.org/pdf/information_services/art_index/NAI_full_report_print_quality.pdf
- Madden, Christopher (2005). Indicators for Arts and Cultural Policy: A Global Perspective. *Cultural Trends* 14 (55), 217–247.
- Mercer, Colin (2002). *Towards Cultural Citizenship*. Stockholm: Bank of Sweden Tercentenary Foundation & Gidlunds Förlag.
- Myllyniemi, Sami (2009). *Taidekohtia. Nuorisobarometri 2009*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 97. Helsinki: Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisoasiain neuvottelukunta.
- Opetusministeriö (2005). Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. *Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit*. Opetusministeriön julkaisuja 2005: 35. Helsinki.
- Opetusministeriö (2006). *Kulttuurin arvo? Kulttuurin kansantaloudellisia vaikutuksia selvittäneen työryhmän raportti*. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2006: 35. Helsinki.
- Opetusministeriö (2008). *Kulttuurin satelliittitilinpito. Pilottiprojektin loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisuja 2008: 20. Helsinki.
- Opetusministeriö (2009a). *Kulttuuripolitiikan strategia 2020*. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 12. Helsinki.
- Opetusministeriö (2009b). *Vaikuttavuusindikaattorit kulttuuripolitiikan tietopohjan vahvistajina*. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 57. Helsinki.
- Picard, Robert, Grönlund, Mikko ja Toivonen, Timo (2003). *Means for Overall Assessment of Cultural Life and Measuring the Involvement of the Cultural Sector in the Information Society*. Publications of the Ministry of Education, Finland 2003: 17.
- Saltelli, Andrea (2007). Composite Indicators between Analysis and Advocacy. *Social Indicators Research* 81: 65–77.
- Saukkonen, Pasi ja Herranen, Kaisa (2009). *Kuntien kulttuuritoiminnan seuranta ja vaikutusten arviointi: esiselvitys 21 kaupungista*. Julkaisematon raportti 14.9.2009. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cupore.
- Tepper, Steven J. (2008). *The Next Great Transformation: Leveraging Policy and Research to Advance Cultural Vitality*. Teoksessa Steven J. Tepper ja Bill Ivey (toim.) *Engaging Art*, 363–385. New York: Routledge.
- Trescott, Jacqueline (2010). *The National Arts Index, a new survey by Americans for the Arts, paints a troubling picture for arts organizations*. *Washington Post*, January 21, 2010.
- Viitanen, Reijo (1999). *Kulttuuripuntari 1999*. Raportti kulttuuripalvelujen käytöstä ja merkityksestä työssä jaksamisen ja vapaa-ajan vieton kannalta. Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja nro 9/1999. Helsinki: Opetusministeriö.

LIITE: Luettelo taideindeksin osaindikaattoreista tulokorttiulottuvuuksittain

Rahavirtaindikaattorit

1. Sanoittajien ja säveltäjien esitysoikeusrojalit
2. Taideammatin harjoittajien palkat
3. Palkkakustannukset taide- ja kulttuuritoimialoilla
4. Kustannustoimialan liikevaihto
5. Kirjakauppojen myynti
6. Soitinten myynti
7. Musiikkitoimialan toimitusten nettoarvo
8. Albumien kokonaisymyynti (uusi 2009)
9. Konserttitoimialan lipunmyynti (uusi 2009)
10. Taide- ja kulttuurialan voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden liikevaihto
11. Yritysten taide- ja kulttuurirahoitus
12. Säätiöiden taide- ja kulttuurirahoitus
13. Yksityiset lahjoitukset taiteelle ja kulttuurille
14. Alueellisten taiderahastojen (United Arts) rahankeruukampanjat
15. Liittovaltion taide- ja kulttuurirahoitus
16. Osavaltioiden taidemäärärahat
17. Paikallishallinnon taidelaitoksille myöntämä rahoitus

Kapasiteetti-indikaattorit

18. Taiteilijat työvoimassa
19. Työntekijät taide- ja kulttuurialan ammattiteissa
20. Palkansaajat taide- ja kulttuuritoimialoilla
21. Työllisyys ”luovilla toimialoilla”
22. Taidealan ammattijärjestöjen jäsenet
23. CD- ja levykaupat
24. Vapaat taiteilijat, kirjailijat ja esiintyvät taiteilijat
25. Elokvateatterien valkokankaat
26. Taide- ja kulttuurialojen toimipaikat
27. ”Luovien toimialojen” toimipaikat
28. Verovapaat voittoa tavoittelemattomat yhteisöt
29. Taidetta tukevat järjestöt
30. Pääomasijoitukset taide- ja kulttuuritoimialoilla
31. Pääomasijoitukset taide- ja kulttuurialan voittoa tavoittelemattomissa organisaatioissa

Taideosallistumisindikaattorit

32. Henkilökohtaiset luovan taiteen tekemisen kokemukset
33. Tekijänoikeushakemukset
34. Henkilökohtaiset kulutusmenot taiteeseen ja kulttuuriin
35. Uudet teokset teattereissa, orkestereissa, oopperassa, Broadwayllä ja elokuva-alalla
36. Musiikkia, teatteria, tanssia tai taidetta käsittelevien kirjojen julkaiseminen (uusi 2009)
37. Taidealan vapaaehtoistoiminta
38. Musiikkia tai kuvataidetta neljä vuotta opiskelleiden suhteellinen menestys yliopistovalmiuksien testissä (SAT)

39. Taidetta pääaineeksi suunnittelevat korkeakouluopintoihin suuntautuvat lukiolaiset
40. Tutkinnot kuvataiteen ja esiintyvien taiteiden alalla
41. Ei-kaupallisten radioasemien kuuntelu
42. Julkisen palvelun television katselu
43. Ulkomaisten turistien osallistuminen taide- ja kulttuurialan vapaa-ajan toimintaan
44. Broadway-esitysten katsojat New Yorkissa
45. Kiertävien Broadway-esitysten katsojat
46. Elävän musiikin esitysten kuulijat
47. Sinfoniaorkesteri-, tanssi-, ooppera- ja teatteriesityksissä käynnit
48. Elokuviissa käynnit
49. Museoissa käynnit
50. Taidemuseoissa käynnit
51. Oopperassa käynnit
52. Sinfoniaorkesteriesityksissä käynnit
53. Ammattimaisissa voittoa tavoittelemattomissa teattereissa käynnit
54. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvien termien esiintymät bibliografisissa tutkimustietokannoissa

Kilpailukykyindikaattorit

55. Henkilökohtaista luovaa toimintaa harrastavien osuus väestöstä
56. Taiteen ja kulttuurin osuus yksityisistä lahjoituksista
57. Taiteen ja kulttuurin osuus henkilökohtaisista kulutusmenoista
58. Kuvataiteen ja esittävän taiteen osuudet alemmista korkeakoulututkinnoista (college)
59. Taiteen ja kulttuurin toimialojen palkansaaajien osuus kaikista työllisistä
60. Taide- ja kulttuurialan ammattien osuus kaikista työllisistä
61. Taiteen ja kulttuurin osuus kaikkien toimialojen palkkakustannuksista
62. Kuvataidetta tai musiikkia neljä vuotta opiskelleiden osuus SAT-testin suorittajista
63. Taiteen ja kulttuurin toimialojen osuus kaikista yritysten toimipaikoista
64. Taiteen ja kulttuurin osuus säätiöiden jakamasta rahoituksesta
65. Taiteen ja kulttuurin osuus yritysten jakamasta rahoituksesta (Conference Board)
66. Taiteen ja kulttuurin osuus yritysten jakamasta rahoituksesta (CECP, Committee Encouraging Corporate Philanthropy) (uusi 2009)
67. Liittovaltion tuki taiteelle ja kulttuurille asukasta kohti
68. Taiteen ja kulttuurin osuus liittovaltion jakamasta harkinnanvaraisesta tuesta
69. Osavaltioiden taidemäärärahat asukasta kohti
70. Taiteen osuus osavaltioiden yleisistä budjettimäärärahoista
71. Broadway-esitysten (New York tai kiertueet) katsojien osuus väestöstä
72. Elävää musiikkia kuunnelleiden osuus väestöstä
73. Sinfoniaorkesteri-, tanssi-, ooppera- ja teatteriesityksissä kävijöiden osuus väestöstä
74. Taidemuseoissa kävijöiden osuus väestöstä
75. Oopperassa kävijöiden osuus väestöstä
76. Sinfoniaorkesterien konserteissa kävijöiden osuus väestöstä
77. Ammattimaisissa voittoa tavoittelemattomissa teattereissa kävijöiden osuus väestöstä
78. Mei Moses -indeksi (taidesijoittaminen) (uusi 2009)
79. Taide, kulttuuri ja humanistiset alat filantrooppisten lahjoitusten indeksissä
80. Pääoman tuottoprosentti taide- ja kulttuurialan yrityksissä
81. Ylijäämää vuoden aikana tuottaneiden voittoa tavoittelemattomien taideorganisaatioiden osuus